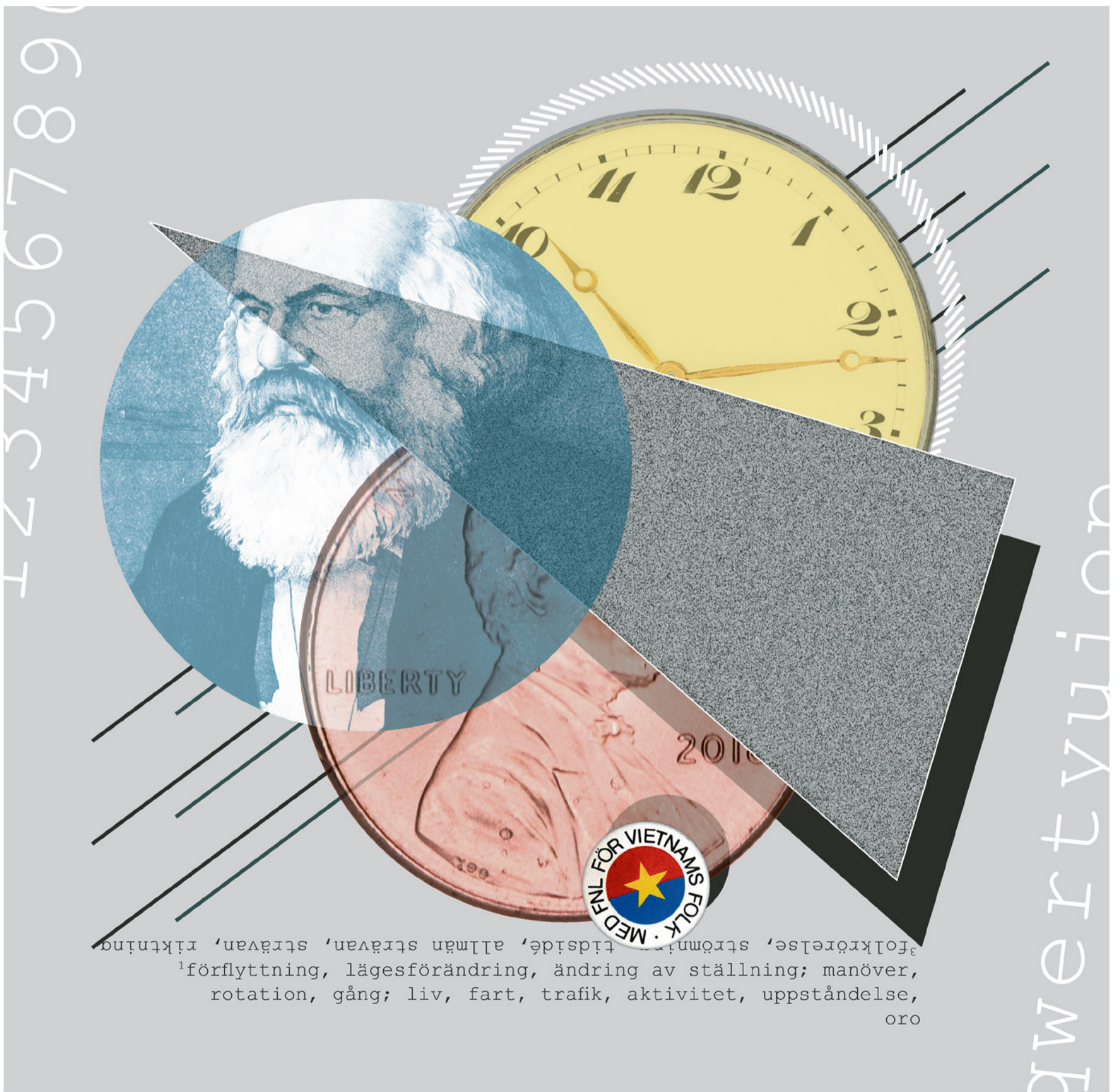

röda rummet.

Marxismen i rörelse

David Harvey > Populism > 1968 > Andreas Malm > m.m.

Marxismen i rörelse

178- # 179

Kära läsare

Är det 200 år sedan Karl Marx föddes och säkerligen kantas hans grav i Highgate utanför London av ständigt friska blommor. Som ett komplement till alla de teoretiskt inriktade texter som vi säkert kommer att få ta del av under året publicerar vi här Peter Widéns mer personligt hållna reflektion över hur Marx ringat in hans politiska bana – *En Marx för vår tid*.

Men Marxtemat uttöms inte av Widéns text. I sin bok *Marx 200 – a review of Marx's economics 200 years after his birth* frågar sig ekonomen Michael Roberts hur relevanta Marx ekonomiska tankar är applicerade på dagens globala verklighet? Victor Ottosson har läst den – *Har Marx ekonomiska tankegångar fortfarande aktualitet?*

I och med detta nummer startar röda rummet en serie om nutida marxistiska tänkare. Först ut är britten David Harvey. Johan Alfonsson lotsar oss i genom en lång forskargärning – *David Harvey – kapitalet i rörelse*.

I höst går vi svenskar återigen till allmänna val. Hur står det egentligen till med den borgerliga demokratin? Det är en fråga som Mattias Börjesson dissecerar med texten *Kapitalism och demokrati – en relation med förhinder*.

I sin gemensamma bok **Populistiska manifestet: för kneigare, arbetslösa, tandlösa och 90 procent av alla andra** slår Göran Greider och Åsa Linderborg flera slag för att vänstern måste bli mer "folklig" och vrida populismen ur högerens grepp. Frågan är dock vad det betyder i praktiken? Johan Örestig har läst boken – *Varför behöver vänstern bli mer populistisk?*

Hur ska vi förstå högerpopulismens växande styrka i många länder och regioner under senare decennier? I essän **Högerpopulismen och jämlikheten** söker S-tänkarna Örjan Nyström och den sedermera bortgångne Anders Nilsson svar – och möjliga förhållningssätt – utifrån denna frågeställning. Pia Jacobsson har läst den – *Om högerpopulismens jordmån*.

Året 1968 har blivit själva sinnebild för sociopolitisk kamp. I sammanhanget spelade ett flertal musikytringar en väsentlig roll som alternativa kulturodlingar. I **1968 – Revolutions rytmer** utröner sociologen Håkan Thörn hur politik och musik samspelade i USA. Anders Karlsson har läst den – *Toner och kamp*.

I februari 1968 – i samband med det vietnamesiska nyåret, Tet – inledde

FNL, Sydvietsnams befrielseörelse, en omfattande offensiv mot städerna, de amerikanska ockupationstrupperna och dess inhemska marionett. Pierre Rousset sätter offensiven i sitt historiska sammanhang och beskriver dess återverkningar, med ett visst fokus på Frankrike – *Tet-offensiven, internationell solidaritet och radikalisering*.

I sin senaste bok **The progress of this storm** tar sig humanekologen Andreas Malm bland annat an uppgiften att utmejsla en specifik historiematerialistisk teori som kan vara till gagn för den globala klimatrörelsen i dess kamp och att visa dess styrka i förhållande till konkurrerande alternativ. Carl Wilén har läst den – *Posttänkande på steroider*.

Myndigheternas hantering av de ensamkommande afghanska flyktingungdomarnas öde har rönt stor och berättigad uppmärksamhet. Men vad säger denna process om vart humanitet och rättssäkerhet i det svenska samhället är på väg? Karin Fridell-Anter ger oss en initierad bild av Afghanistan som land, asylprocessen samt flyktingarnas öde och den imponerande solidaritetsrörelse som uppkommit i Sverige – *Afghanistan – flyktingungdomarna och det "rätts-säkra" Sverige*.

>3

David Harvey
– *Kapitalet i rörelse*

>6

En Marx för vår tid

>9

Har Marx ekonomiska tankegångar fortfarande aktualitet?

>10

Populistiska manifestet

>11

Högerpopulismens jordmån

>13

Tet-offensiven, internationell solidaritet och radikalisering

>16

Afghanistan

>21

Kapitalism och demokrati

>24

Malm us. konstruktionism, hybridism och nymaterialism

>26

Toner och kamp

röda rummet.

Röda Rummet är Socialistiska Partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 *fjärde internationalen*).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 68-69 sedan starten 1997 (nummer 178-179 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Jervelycke Belfrage, Åsa Hjalmers, Evelina Johansson, Martin Kehlmeier, Patrik Vulkan, Carl Wilén, Daniel Brandell, Martin Fahlgren, Johannes Jensen, Anders Karlsson, Johanna Lagerberg, och Ingemar Sandström.
Ansvarig utgivare: Anders Karlsson
Grafisk form: Ulf Östman
Omslagsbild: Kollage, Ulf Östman

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Plusgiro: röda rummet 13 04 07-0

Hemsida: www.rodarummet.org

Tryck: V-Tab, 2018

Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.
(www.tidskriftsverkstaden.se)

ISSN: 1403-3844

David Harvey – Kapitalet i rörelse

Under vinjetten *Samtida marxistiska tänkare* kommer Röda rummet presentera marxistisk inriktade forskare och aktivister som är viktiga i den nutida debatten. Vi inleder med en introduktion till David Harveys tänkande skriven av Johan Alfonsson.

David Harvey är född 1935 i England och disputerad 1961 i Cambridge som kulturgeograf. Han har publicerat en lång rad böcker som berör frågor om kapitalismens geografi (till exempel *Social Justice and the City*, 1973 och *Rebel Cities*, 2013), inte minst i förhållande till staden som plats för kapitalets realisering av vinst och olika former av motstånd. Denna forskning är uppmärksammas, men för en bredare publik är han främst känd för sina böcker om Marx analyser av kapitalismen och hur dessa kan användas för en analys av vår samtid.

ARTIKELFÖRFATTARE

Johan Alfonsson

är doktorand i arbetsvetenskap och skriver en avhandling om osäkra anställningar och alienation.

En röd tråd som löper genom Harveys arbeten är dels en strävan att introducera Marx analys av kapitalismen och dels att applicera denna på konkreta fall. Den första delen i detta projekt är som tydligast i tvåbandsverket *A Companion to Marx's Capital* (2010 och 2013), och i hans stora verk från 1982 *Limits to Capital*. I dessa gör han en någorlunda lättillgänglig genomgång av Marx analys av kapitalismen, dock utan att förenkla.

Harvey menar att Marx analys av kapitalismen är abstrakt, i den meningen att han har skalat bort en rad historiskt och kulturellt specifika och föränderliga faktorer. Detta har bidragit till att analysen, 150 år efter att *Kapitalet* kom ut, fortfarande är relevant, men gör också att den inte enkelt och omedelbart går att applicera på mer konkreta situationer. För att göra detta måste Marx teorier anpassas till de specifika villkor som råder i vår samtid.

I andra böcker är därmed målet att förklara konkreta situationer med hjälp av Marx. Av böckerna med detta mål kan följande nämnas: I *A Brief History of Neoliberalism* (2005) förklaras framväxten av nyliberalismen på 1970-talet i relation till Marx kristeori. I *Kapitalets gåta och kapitalismens kriser* (2011) förklaras den spekulativa lånekrisen från 2007-2008 med hjälp av motsättningar i kapitalismens verkanssätt. I böckerna *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism* (2014) och *Marx, capital and the madness of economic reason* (2017) är målet att förklara inre motsättningar i kapitalismen och visa vad dessa får för konsekvenser i vår samtid.

Låt oss därmed börja med Harveys läsning av Marx för att därefter fortsätta med några konkreta exempel på hur han använder denna för att förstå vår samtid.

Harveys tolkning av Marx

Harvey menar att kapitalismen drivs av en strävan att skapa vinst genom att ackumulera kapital. Han betonar med emfas att kapital inte är ekonomiska tillgångar i allmänhet. Kapital är värde i rörelse, där målet med rörelsen är att skapa mer värde än man hade när man startade. Värde är inte pengar, men pengar är dess representationsform. Värde är immateriellt men objektivt existerande. Det utgörs av den samhällsreligat nödvändig arbetstid som krävs för att skapa en vara. Detta arbete är abstrakt i den bemärkelse att det inte utgörs av det faktiska arbetet som utförs utan arbetet som sådant. På så vis kan kvalitativt olika varor, som skapats av kvalitativt olika arbeten bli utbytbara och jämförbara. När en vara byts mot en annan relaterar alltså olika arbeten till varandra. Värdet är således en social relation snarare än en materiell. En viktig poäng Harvey gör i *Limits of capital* är att värdet är historiskt specifikt. I kapitalismen utgörs rikedomar,

som Marx skriver i *Kapitalets* (1867) första mening, av en "oerhörd varuanhopning". I andra samhällen utgörs rikedomar inte av varor och är inte relaterat till det abstrakta arbetet. Om vi för detta resonemang ett steg längre är upphävandet av kapitalismen inte en fråga om att avskaffa privategendomen utan att upphäva det abstrakta arbetet. Detta går dock inte Harvey själv in på.

En central poäng Harvey gör, utifrån definitionen av kapital som värde i rörelse, är att vi måste röra oss bort från en produktionscentrerad värdeförståelse för att förstå kapitalismen. Vi måste inkludera alla de moment av värdets rörelse som möjliggör dess existens och ackumulation. För att värdet ska existera behöver det produceras, men för att det ska fortsätta sin existens måste det konsumeras; för att konsumeras måste mervärdet som skapas på olika sätt distribueras mellan producenterna och ägarna av produktionsmedlen, vilka kan använda dessa för att köpa varorna; för att detta ska ske behövs en marknad där varuutbytet kan ske. Värdets rörelse genom dessa moment är alltså nödvändig för att värdet ska existera. Om ingen köper varan finns inget värde och produktionen har varit meningslös.

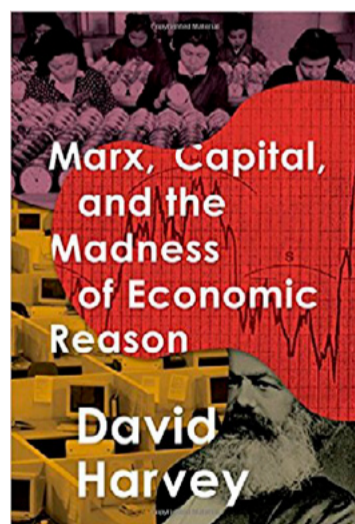
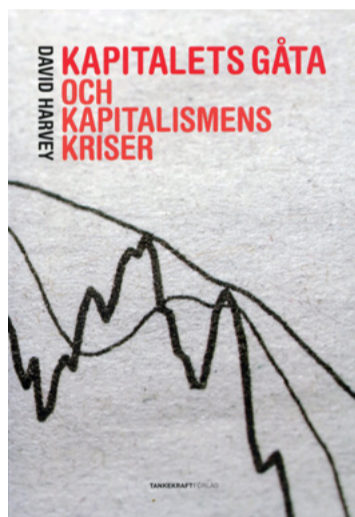
Utgångspunkten verkar Harvey ha hämtat från Marx förord till *Grundrisse* (1857/1858) där Marx skissartat presenterar en modell av den kapitalistiska produktionens totalitet. I *Grundrisse* menar Marx att värdeproduktionen består av de fyra momentet produktion, distribution, utbyte och konsumtion. Harvey lämnar i regel utbytet därhän och fokuserar istället på de tre första momenten. Han menar att samtliga band av *Kapitalet* måste beaktas för att vi ska kunna förstå hur momenten hör samman och hur värde kan skapas, existera och ackumuleras.

Det första steget i rörelsen är produktionen. Hur detta sker beskriver Marx i *Kapitalets* första band. Harvey menar att många stannar här och därför ser produktionen som det allena rådande i värdeteorin, något han menar har lett till ett överdrivet fokus, både analytiskt och politiskt, på produktionen.

Men värdet är inte något magiskt som uppstår i produktionen, och för att värdet ska realiseras måste varan som rymmer värdet säljas och anta sin representationsform: pengar. Först då kan profit skapas. Detta steg i rörelsen analyseras i *Kapitalets* andra band.

Värde och mervärde

Harvey menar som sagt att värde och mervärde kan realiseras och bli till vinst först när någon köper varan. För att värdet ska realiseras måste värdet

inledningsvis anta en varuform, sen kastas ut på en marknad och där hitta en köpare. När värdet ligger i dvala i varuformen kan det inte fungera som kapital. Genom att förkorta tiden från det tillfälle när varan produceras till att den blir såld, den så kallade omslagstiden, ökas värdets rörelsehastighet och på så vis kan mängden värde som skapas inom en given tidsperiod öka.

Här visar Harvey på en intressant aspekt av hur Marx kan användas för att förstå kapitalismens acceleration. Strävan efter att förkorta omslagstiden leder till att det skapas olika tekniker för att öka konsumtionstakten, exempelvis genom att producera varor med kort hållbarhetstid. Samtidigt alstrar viljan att hålla värdet i rörelse ett incitament att inte binda upp värden, exempelvis i stora lager, maskiner och industrier. Istället kan det vara mer gynnsamt att investera i sfärer där värdet kan vara i ständig rörelse. Här kan vi finna en förklaring till den lagerlösa produktionen som produceras "just-in time", men även den expanderande finansiella sektorn vilken inte kräver några produktionsmedel och knappt någon arbetskraft.

Här kan vi finna en brygga till tredje bandet av *Kapitalet* och distributionens moment. Om värdet ska vara i rörelse måste det fördelas till andra kapitalister som inte direkt producerar, men likväl är nödvändiga för att värdet ska kunna fortsätta sin rörelse. Exempelvis måste det finnas reklambyråer som bidrar till att skapa trender som snabbt blir gamla och på så vis skapar nya konsumtionsbehov. En annan typ av kapitalist, som är särskilt intressant för vår tid är finanskapitalisterna. För att värdets rörelse inte ska stanna av behövs finanskapitalisterna och bankerna. Om en kapitalist behöver göra stora investeringar skulle stora mängder potentiella värden behöva samlas på hög för att i framtiden exempelvis kunna köpa en ny fabrik eller maskin. Rörelsen för det värde som samlas på hög skulle stanna av och därmed inte kunna fungera som kapital; genom att låna pengar från en bank kan detta undvikas och värdet rörelsen outtröttligt snurra vidare.

Alla dessa delar menar Harvey är centrala för att förstå Marx. Alla moment behövs för att värdet ska skapas och realiseras. Om ett hinder uppstår någonstans och värdets rörelse stannar av uppstår kriser i systemet som måste lösas. Detta menar Harvey är en helt central del i Marx; kapitalismen är full av motsättningar som skapar hinder för värdets rörelse. Motsättningarna är en del av kapitalismens sätt att fungera och kan därför inte lösas inom systemet, men de kan förflyttas i rummet och tiden.

Han menar att samtliga band av *Kapitalet* måste beaktas för att vi ska kunna förstå hur momenten hör samman och hur värde kan skapas, existera och ackumuleras.

Den samtida kapitalismen

Låt oss nu gå vidare till några konkreta exempel där Harvey analyserar den samtida kapitalismen, dess utformning och problem som en konsekvens av dessa motsättningar.

I boken *A brief history of neoliberalism* beskriver Harvey nyliberalismens framväxt under 1970- och 1980-talet. Han förstår förändringen som en motoffensiv från kapitalet. Med start från andra världskriget och fram till 1970-talet hade arbetarrörelsen i väst flyttat fram sina positioner, löneandelen hade ökat och vinstandelen minskat. Arbetslöshetsnivåerna var låga och välfärdsstaten hade expanderat. Under 1970-talet började problemen dock hopa sig. Arbetslösheten steg och inflationen skenade. Den keynesianistiska modellen stötte på problem.

Harvey menar att problemen uppstod till följd av en kris i kapitalackumuleringen. Eftersom systemet kräver en ständigt ökad tillväxt och ackumulering, krävs det att mer kapital investeras oavbrutet. Under 1960- och 1970-talet menar Harvey att kompromissen mellan arbete och kapital, där båda kunde dra nytta av efterkrigsboomen, inte länge var möjlig. Det huvudsakliga problemet som ackumuleringen mötte var att kapitalet hade blivit för orörligt. Om vi ser till Harveys definition av kapital så är just den ständiga rörelsen central. Det nyliberala projektet strävade efter att göra kapitalet mer rörligt, montera ner hinder som stod i dess väg och frigöras från det keynesianska systemets begränsningar.

Denna kapitalets motoffensiv mot arbetet var, som vi nu vet, mycket framgångsrik. En våg av avregleringar och privatiseringar svepte över världen, kapital tilläts flöda över statliga gränser och tidigare begränsningarna av bankers lånegrad togs bort. Dollarn frikopplades från guldet, handelshinder monterades ner och det statliga ägandet minskade. Allt detta gjorde att varor och pengar allt mer fritt kunde röra sig över världen, strömma till nya områden och dit lönsamheten för tillfället var som störst.

Problemet med bristande kapitalrörelse löstes och arbetets makt trycktes tillbaka, med resultatet att ojämlikheten åter började öka efter att ha minskat i 30 år. Motsättningen som växt fram i kapitalismen under efterkrigstiden, där arbetet fick mer makt på kapitalets bekostnad vilket skapade en kris i kapitalackumuleringen, tycktes ha lösts. Men trogen förställningen att motsättningar inte löses utan enbart förflyttas menar Harvey att detta skapade nya motsättningar.

Om vi går till hans senaste bok, *Marx, capital and the madness of economic reason* kan vi finna en beskrivning av hur en motsättning i konsumtionssfären växt fram i kölvattnet av den nyliberala offensiven. När arbetet tryckts tillbaka, löneandelen minskat, arbetslösheten ökat samt deltidsarbeten och tillfälliga anställningar ökat, uppstår frågan om vem ska ha råd att köpa varorna som spottas ut i en allt snabbare takt? Harvey menar att en situation har uppstått där den minskade klassmakten hos arbetare paradoxalt nog skapat problem för kapitalets fortsatta rörelse. Arbetet har blivit för svagt för att avkräva tillräckligt höga löner för att konsumera det som skapas. Problemet har dock inte lösts med en arbetets motoffensiv utan istället parerats genom att fiktivt öka köpkraften i samhället med hjälp av lån.

Sedan 1970-talet, men framförallt efter den ekonomiska kraschen 2007-2008, har världen sköljts över av lån. På 1970-talet utgjordes världens samlade skulder ungefär 70 procent av BNP, idag börjar de närma sig 300 procent. Vi lever i en värld som är rikare än någonsin samtidigt som skuldsättningen skenar. Hur har det kunnat bli så här? Harveys förklaring står att finna i kapitalets strävan att vara i ständig rörelse och att expandera denna rörelse.

Ett exempel på detta tar Harvey från Kina. Krisen 2007-2008 uppstod i USA för att sen sprida sig över världen. Kinas viktigaste exportmarknad är USA och efter kraschen stod landet plötsligt med en stor produktion som inte kunde avsättas och risken för en skenad arbetslöshet växte.

För att stävja effekterna av krisen skedde massiva lånedrivna investeringar i infrastrukturprojekt. År 2007 fanns det i Kina 0 kilometer snabbspår för järnväg, 2015 fanns 20 000 kilometer. Hela städer, som idag står tomma, byggdes upp och under åren 2011-2013 förbrukade Kina mer cement än vad USA gjorde under hela 1900-talet. Krisen löstes, men pengarna kom huvudsakligen från lån och den totala skuldsättningen i Kina utgör nu över 250 procent av BNP.

Den ekonomiska tillväxten och världets rörelse kunde hållas igång med hjälp av lån, men lån måste betalas tillbaka och lånen ställer krav på den framtida produktionen. I framtiden måste värden skapas som både kan betala tillbaka lånen och samtidigt öka tillväxten. Produktionstakten måste alltså öka ännu mer för att inte allt ska braka samman.

Som om inte detta var nog menar Harvey att den avreglerade finans- och lånemarknaden skapat en spekulations-

driven ekonomi. Även om värden enbart kan uppstå och realiseras genom att röra sig igenom de olika momenten i kapitalismen, kan den enskilde kapitalisten göra vinster utan att involveras i denna process.

Den finansiella spekuleringen har visat sig vara mycket lukrativ. Harvey visar i sin bok *Kapitalets gåta och kapitalismens kriser* att handeln med värdepapper nu omsätter mer än dubbelt så mycket som den globala produktionen och att den största delen av företagsvinster idag kommer från finansiella aktiviteter och inte från tillverkning.

Då affärsidéen är spekulering kommer finanskapitalisterna runt problemet med att stora mängder av pengar fryser fast i produktionsmedel, produkter eller arbetskraft. Hastigheten på rörelsen blir således otroligt snabb. Detta har bidragit till att kapital har strömmat till den finansiella sektorn där vinster kan göras på spekulationer i exempelvis aktier, bostäder och värdepapper. Till och med lånen som sådana har visat sig vara lönsamma att spekulera i.

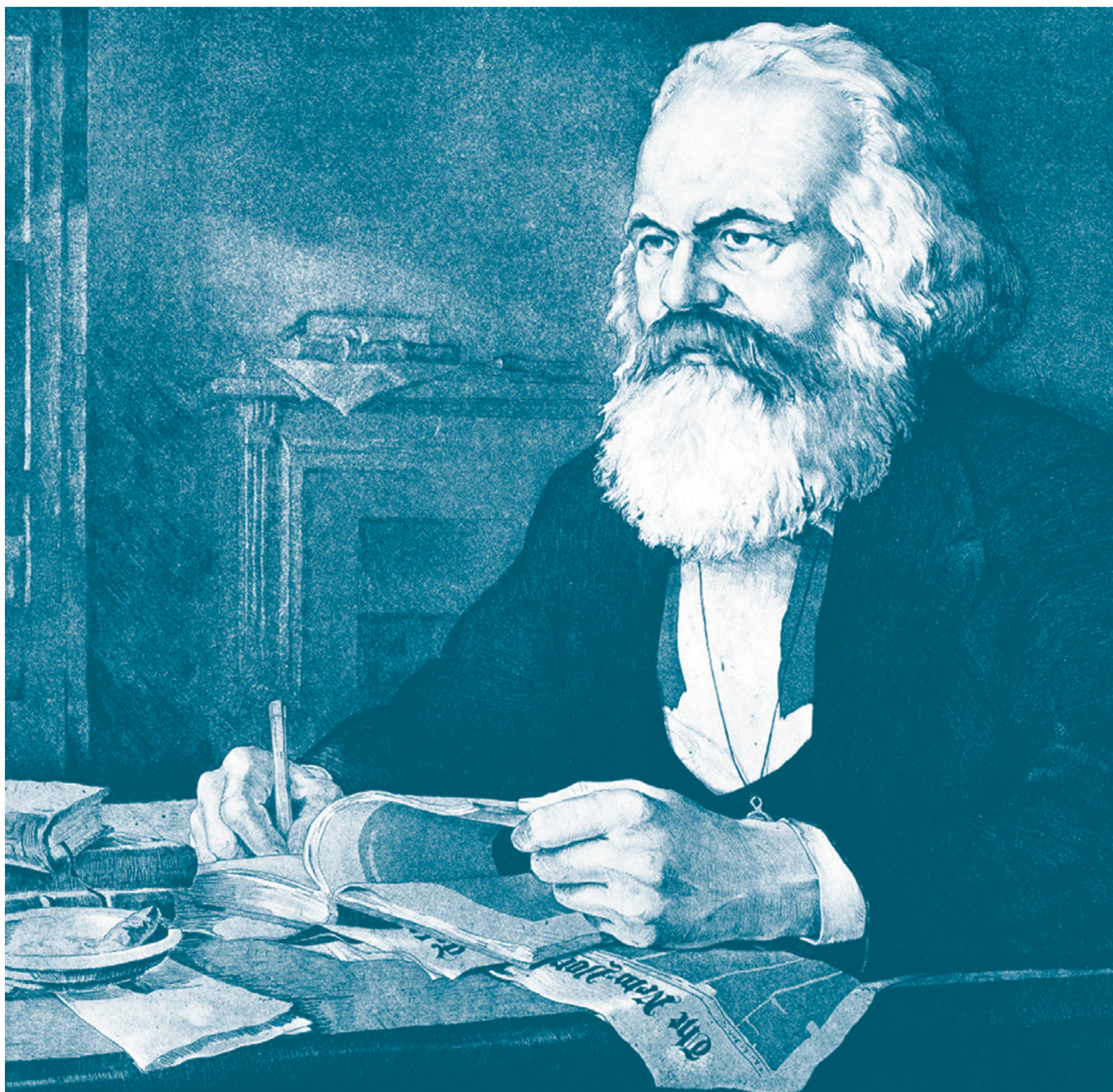
Även om enskilda kapitalister kan berika sig på detta vis uppstår problem för kapitalismen som system. Spekulationer skapar inte något nytt värde, det är snarare, menar Harvey, ett sätt där pengar omfördelas från det stora flertalet till de rikaste.

I den samtida finanskapitalismen växer skulderna, inte enbart för att investeras i produktionen utan även för att användas i spekulativa syften. I och med att ekonomin i allt större grad bygger på spekulering och på lån, vilka inte är relaterade till de faktiska värden som skapas, måste ekonomin i större utsträckning förlita sig på tilltro till fortsatt ekonomisk vinst och avkastning på spekuleringarna. Om investerare och banker slutar tro på sina investeringar kan det snabbt uppstå panik och alltsammans imploderar.

Harvey tecknar en bild av den samtida ekonomin som extremt instabil. Vi tycks vara den tecknade figuren som sprungit ut över klippavsatsen men inte än upptäckt frånvaron av fast mark under fötterna, när så sker kommer kraschen bli enorm. Vad som kommer ske då får vi inget svar på, men att vi är på väg dit är något en läsare av Harvey blir väl medveten om. <<

Spekulationer skapar inte något nytt värde, det är snarare, menar Harvey, ett sätt där pengar omfördelas från det stora flertalet till de rikaste.

En Marx för vår tid

I år är det 200 år sedan Karl Marx föddes. Den betydelse han haft för socialisters förståelse av klassamhällen i allmänhet och det kapitalistiska systemet i synnerhet kan knappast överskattas. Här beskriver Peter Widén, pensionerad metallarbetare från Eskilstuna och socialist från tidiga tonår, den roll Marx spelat för hans egen politiska utveckling.

När jag först hörde talas om Karl Marx kommer jag inte ihåg. Det var dock innan jag anslöt mej till SSU 1963.

Men mina kunskaper om hans bidrag var närmast obefintliga. Det var dom tyvärr inom SSU också. Vi fick lära oss att han var grundare av den socialistiska ideologin, men presentationen av honom var mycket knapphändig och delvis rent felaktig. Jag kommer till exempel ihåg hur Ferdinand Lassalles teori om ”den järnhårda lönelagen” i SSU:s studiecirkel tillskrevs Marx. Enligt SSU betydde teorin att arbetarnas levnadsnivå under det kapitalistiska systemet var dömd att sjunka och arbetarklassens livsvillkor skulle därmed hela tiden bli allt eländigare, tills de slutligen gjorde revolution. Och där har ju historien visat att Marx hade fel, menade SSU. Problemet är naturligtvis att Marx inte var anhängare av någon sådan teori. Han lyfte fram proletariatets nödvändiga fackliga organisering för att ta kamp mot utsugningen. Och han var för att bygga ett arbetarparti som stadigt kunde växa, i parlamentet och utanför.

1967 lämnade jag SSU och anslöt mig till Vänsterns Ungdomsförbund, VUF. Orsakerna var många. Att gå med i SSU var det naturliga steget för ungdomar ur arbetarklassen som ville verka politiskt, åtminstone i en arbetarstad som Eskilstuna. Inom socialdemokraterna fanns det i långt större utsträckning än i dag folk som verkligen ville ha socialism, men som vänsterinriktad SSU:are kom man allt mer i motsättning till partiapparaten. Vietnamkriget var en fråga. För mig var också det socialdemokratiska etablissemangets fientlighet mot Socialistiska Förbundet av avgörande natur. Förnyaren C.H. Hermanson hade tagit över i kommunistpartiet, som nu döptes om till VPK. Socialistiska Förbundet lanserades därvid som ett försök att skapa en organisation där vänstersocialdemokrater, vpk:are och partilösa kunde verka tillsammans. Den socialdemokratiska ledningens svar var brutalt; medlemskap i Socialistiska Förbundet var icke förenligt med medlemskap i det socialdemokratiska partiet. För mig och andra var det ett bevis på att dörren stängdes för en socialistisk utveckling av socialdemokratin.

Vi var en liten grupp SSU:are i Eskilstuna som bildade en VUF-avdelning och nästan det första som hände var att vi fick VUF:s rykande färskstudiecirkel-

bok i våra händer. *Marxism: Bakgrund-Teori-Praktik* hette den och den kom att bli betydelsefull för oss.

De olika kapitlen var skrivna av skilda författare vilka var och en fick en kort presentation. Det var unga människor från VUF, Socialistiska Förbundet, VPK, Unga Filosofer och Clarté. Bara det att det slogs fast att varje författare personligen stod för åsikterna i sitt kapitel var ett de facto erkännande att den socialistiska rörelsen kan ha olika åsiktsriktningar, ett verkligt brott med en kultur som fram till 60-talet rått i de kommunistiska partierna. Boken hade ett kapitel, ”Stalin-Trotskij” som gav en anständig beskrivning av vad kampen mellan vad dessa ledare representerade. Kapitlet var skrivet av Clarté-medlemmen Bernt Kennerström, inte undra på att boken, VUF och Socialistiska Förbundet drog på sig ilska från den moskvatrogna delen av VPK.

Marxismens begreppsapparat

Genom boken *Marxism: B-T-P* fick vi en vettig presentation av marxismen. Bakgrunden i arbetarrörelsens barndom, Marx och andra marxisters teorier och hur dessa tillämpats i den konkreta kampen; i Ryssland Kina, Kuba och Afrika. Jag kom via boken för första gången i kontakt med Marx ekonomiska teori, mervärde teorin, värdelagen, de kapitalistiska kriserna etc. Kapitlet var mycket pedagogiskt skrivet av Anders Carlberg, som tyvärr i ett senare skede av sitt liv blev socialdemokrat och utvecklades politiskt olyckligt.

För första gången fick vi också en genomgång av Marx och Engels materialistiska historieuppfattning; att det var människornas ställning i produktionen, som ägare eller egendomslös, som jordägare eller industriägare, som slav eller slavägare, som bestämde vart man strävade – att historien ytterst var historien om klasskamp. Vi fick lära oss marxismens grundbegrepp. **Produktivkrafterna** (produktionsmedlens nivå och människans tekniska kunnande), **produktionsförhållanden** (människornas förhållande till varandra i produktionsprocessen, klassindelning med mera), **produktionssätt** (produktivkrafter + produktionsförhållande, vilket ger ett kapitalistiskt produktionssätt eller ett feodalt etc.), att produktionssätten (det kan existera flera samtidigt) utgjorde **samhällets ekonomiska bas** och att ovanpå denna bas restes en **överbyggnad** bestående av politik, ideologi religion med mera. Att den i verkligheten existerande basen och överbyggnaden tillsammans utgjorde den konkreta **samhällsformationen**. Vi lärde oss att det inte var idéer och stora män som var det primära utan just klasskampen. Men Marx var inte

dogmatisk, det var inte så enkelt att ett givet produktionssätt gav upphov till en bestämd fixerad överbyggnad. Om det vore så, menade Marx, skulle historievetenskapen vara enklare än en första gradsekvation. Det finns hela tiden en ömsesidig påverkan mellan olika produktionsförhållanden, mellan bas och överbyggnad och inom överbyggnaden. På Marx tid kallades denna ömsesidiga påverkan för dialektik.

Det som förvånar är att marxismen, som just är odogmatisk och understryker alla företeelsers sammansatta karaktär samt den ständiga förändringen, gett upphov till olika ”marxistiska” riktningar som fastnat i dogmatik, testuggande och till och med närmast religiösa varianter.

Detta fenomen var redan under Marx egna levnad tydligt, vilket fick honom att utbrista; ”Ett vet jag, och det är att jag inte är marxist!”. Det handlade om lärjungar som menade att den ekonomiska basen var i princip bestämmande och det enda som man egentligen behövde bry sig om. Överbyggnaden – politik, juridik, religion, ideologi, etc. – var bara spegelreflexer.

Med stalinismens seger i Sovjetunionen följde en total omvandling av marxismen från levande teori till statsreligion. Och helt fritt från denna deformation var inte heller boken *Marxism: Bakgrund-Teori-Praktik*. Just i kapitlet om Marx historieuppfattning presenteras historien som en följd av produktionssätt som närmast verkar vara universell. **Det primitiva kommunistiska stadiet** (jäger- och samlarsamhället då människorna levde i grupper utan privat ägande och klasser), **slavsamhället** (antikens Grekland och Rom till exempel), **feodalismen** som sen följs av **kapitalismen** som genom den proletära revolutionen övergår till **socialism**.

Det är riktigt att Marx beskrev denna följd. Och det är möjligt att han någon gång rekapitulerade den som en närmast historisk lag, men själv reagerade jag faktiskt från allra första början. För det första behöver man inte bedriva allt för omfattande studier utanför den europeiska historien för att se att helt andra utvecklingar existerade: Indien, aztekväldet, inkaväldet, Kina med mera. Vad Marx beskrev var det europeiska förloppet, och inte ens här är den enkla följd som kom att bli dogm i kommunistpartierna giltig. Till exempel var Grekland redan ett jordbrukande klassamhälle innan slaveriet blev dominant. Inte heller var det så enkelt att varje samhälle gick under när produktivkrafterna inte längre kunde utvecklas och nya produktionsförhållanden krävdes. Kennerström skriver i kapitlet *Den historiska materialismen* i

Hans syn på tillvaron som sammansatt, mångsidig och i ständig rörelse; lusten att med teorins hjälp försöka förstå denna levande komplicerade verklighet, inte att försöka tränga in denna verklighet i en bestämd ”teori”.

ARTIKELFÖRFATTARE

Peter Widén

är medlem av Socialistiska Partiet.

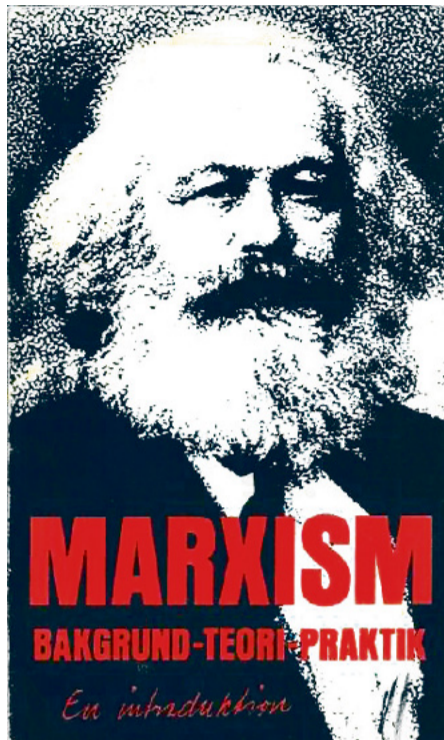
Marxism. B-T-P följande: ”Han (Marx) tänker sig då att varje samhällstyp har en bestämd utvecklingspotential, en viss inneboende förmåga att utveckla sina produktivkrafter så långt det är möjligt, och att den inte kan gå under och ersätas av en ny förrän detta har fullbordats. Den avgörande krisen uppstår, när det inte längre är möjligt att inom ramen för rådande produktionsförhållanden tillåta de rådande produktivkrafterna att utvecklas i enlighet med deras förmåga”.

Jag menar att denna beskrivning framför allt är giltig för feodalismens undergång och kapitalismens seger. När det gäller slavsamhällets undergång och feodalismens seger handlade det istället om ett sammanbrott för det romerska imperiet grundat på bland annat bristen på slavar. Ett Rom i sammanbrott smälte samman med de germanska stammarnas samhälle, som var i förvandling från egendoms gemenskap till att uppskiktas med producerande bönder och en krigararistokrati.

När det gäller kapitalismen kan vi se att problemet för det nu existerande produktionssättet ingalunda är att produktivkrafterna hindras i sin utveckling. Vi ser en oerhört stark utveckling, men krisen består i att det privata ägandet och profitjakten gör att dessa teknologiska framsteg ökar fattigdomen, ojämlikheten och framför allt den blinda förstörelsen av jordklotet. Marx beskrev det i typiska 1800-talstermer som ”motsättningen mellan produktionens allt mer samhällseliga karaktär och den privata tillägnelsen”. I dagens termer: All produktion är global och hänger samman i ett samarbete mellan miljontals producenter, men ägandet är privat och denna samhällseliga produktion används enbart för att öka individuella profiter. Uppfattningen att det mänskliga samhället utvecklats lagbundet och med nödvändiga stadier har säkert ett samband med 1800-talets strävan efter system, samhällets utveckling skulle förstås som de naturlagar som upptäckts inom fysiken.

Dogmatism

Men det märkliga är att Marxismens ”dogmatisering” ingalunda är begränsad till 1800-talet eller till den stalinistiska traditionen, även bland de riktningar som uppkom i kamp mot den stalinistiska urartningen har dogmer och i kombination med detta auktoritära fenomen utvecklats, till och med bland oss som kallas ”trotskister”. Ta till exempel det brittiska Socialist Workers Party. Dess ledare Tony Cliff utvecklade en teori som hävdade att Sovjetunionen redan på 20-talet förvandlats till ett statskapitalistiskt samhälle. De flesta trotskister menade dock att Sovjet fortfarande var en planekonomi, men en djupt byråkratiserad sådan behärskad av ett privilegierat skikt. Maoisterna i sin tur

VUF:s studiehandbok *Marxism: Bakgrund-teori-praktik* från 1967 kan läsas på www.marxistarkiv.se (se avdelningen Marxismens grunder -> Böcker).

hävdade att Sovjet förvandlats till kapitalistiskt på partikongressen 1956, så jag tänkte att det kunde vara bra att läsa en något intelligentare argumentation för att kapitalismen återupprättats i Sovjet. Jag inhandlade därför Cliffs bok *State capitalism in Russia*. Boken visade sig vara en besvikelse, argumentationen väldigt tunn. Den som vill kan till exempel studera Ernest Mandels uppgörelse med Chris Harman (partikamrat med Tony Cliff) i denna fråga. Mandels argumentation är, enligt min uppfattning, just ett lysande exempel på levande marxism.

Men Socialist Workers Party hade under många år stora framgångar och var tidvis den största ”trotskistiska” organisationen i Storbritannien med tusentals medlemmar. Många ungdomar drogs bland annat till SWP:s konsekventa antirasism. Men dessa ungdomar hade också att svälja teorin om statskapitalismen. Jag besökte vid ett antal tillfällen på 80- och 90-talet England och Irland och kom i olika demonstrationer i kontakt med dem. Deras anslutning till ”statskapitalismteorin” var just ett accepterande av en dogm. De hade, som jag uppfattade det, naturligtvis anslutit sig till SWP för den militanta politikens skull, inte utifrån studier av Sovjetunionen som lett dem till att omfatta teorin om kapitalismens upprättande i Sovjet 1929. Det var möjligen insikten om att så var fallet som ledde till att de var förbjudna att ens köpa våra tidningar (Fjärde Internationalens irländska sektionens publikationer).

Och det finns fler exempel. Det Bolivianska POR (Masas), under många år närmast ett instrument för den nu avlidne Guillermo Lora. Partiets verksamhet innebar många bra sidor och insatser i klasskampen, men det frapperande var hur denna organisation under decennierna gav ut skrift efter skrift av en enda man; Guillermo Lora, parat med ett fullständigt avståndstagande från varje annan vänsterorganisation som inte skrev under på vad som stod i dessa skrifter framstod POR som en urtyp för en sekt. Detta parti definierade sig som ”trotskistiskt” men inte heller i detta fall var det någon garanti mot att inte utvecklas till en sekt.

Ytterligare ett exempel: Brittiska Socialist Action. Här handlar det om en spegelbild av brittiska SWP:s position. Cliff såg en statskapitalism där det i verkligheten fortfarande rådde en byråkratiserad planekonomi. Socialist Actions John Ross ser ett framgångsrikt socialistiskt bygge i det nuvarande Kina, som i verkligheten förvandlats till en expansiv kapitalism vilket utmanar USA om platsen som ledande imperialistmakt. Ross hoppas också att Kuba ska gå samma väg och införa mer privat ägande. Brit-

tiska SWP:s dogmatism ledde partiet till motsatt syn på Kuba: Kuba har enligt det hela tiden varit statskapitalistiskt. Enligt SWP var Che Guevaras politik för ett samhällsbygge baserat på moraliska incitament enbart ett sätt att introducera ökad utsugning.

Varför tar jag upp dessa exempel? Därför att jag vill visa på att studier av marxismen inte i sig är någon garanti. Cliff, Lora och Ross har antagligen studerat Marx fram och tillbaka och lika idogt har de läst Lenin och Trotskij. De har bidragit med väsentliga insatser i klasskampen, men på vissa områden har de halkat snett. Ross med sitt stöd till den nuvarande kinesiska ledningen måhända allra värst Marxstudier kan fungera som en kompass men det är ingen GPS. En måste nog tyvärr konstatera att det existerar en dragning till dogmatiska system, en frestelse att bekänna sig till – jag tvekar att säga det, men faktiskt – en tro. Det paradoxala är att människor som baserar sig på marxismen kan falla in i detta. När man läser Marx och studerar hans liv så slås man ju av det motsatta. Hans syn på tillvaron som sammansatt, mångsidig och i ständig rörelse; lusten att med teorins hjälp försöka förstå denna levande komplicerade verklighet, inte att försöka tränga in denna verklighet i en bestämd ”teori”.

Mina lästips

Slutligen några rekommendationer. Vill man studera hur Marx själv utifrån sin grundsyn på ett oerhört levande sätt analyserar verkligheten; läs hans *Louis Bonapartes Adertonde Brumaire*, den handlar om revolutionen 1848 och den efterföljande kontrarevolutionen. När det gäller Marx ekonomiska teorier så kan jag erkänna att mina direktstudier av Marx' *Kapitalet* varit ganska sparsamma. Min huvudkälla har varit Paul M Sweezys *Teorin för den kapitalistiska utvecklingen*, en fantastisk genomgång av Marx ekonomiska teori. När det gäller de olika samhällsformationernas historia rekommenderar jag varmt Perry Andersons *Övergångar från antiken till feodalismen* och hans *Den absoluta Statens utveckling*, om feodalismens sista stadium. För en marxistisk förståelse av 1900-talet: Trotskij's *Ryska revolutionens historia*, *Den förrådade revolutionen* (om stalinismen) och *Kampen mot nazismen i Tyskland* (30-talet). För den som vill studera 1900-talets första hälft är Isaac Deutschers klassiska biografier över Trotskij och Stalin ett måste – liksom Pierre Broués nyare *Trotskij: en biografi* (som även reder ut många av de svagheter som de två sista delarna av Deutschers trilogi behäftas med). <<

Har Marx ekonomiska tankegångar fortfarande aktualitet?

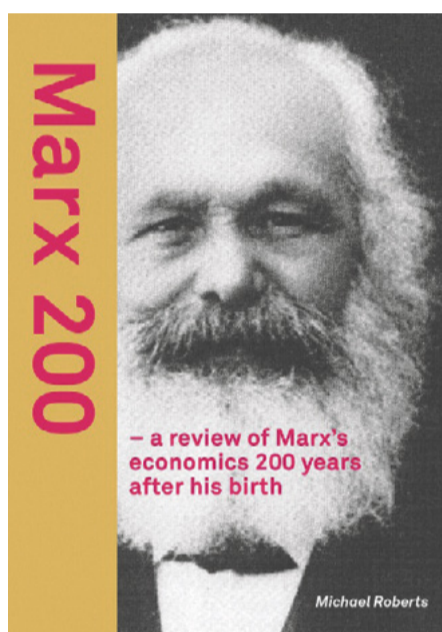
Michael Roberts har under senare år etablerat sig som en av de mer tongivande marxistiska ekonomerna inom den idag nära på utrotningshotade skara som håller fast vid att **Marx analys av den kapitalistiska samhällsformen** kan överföras till robusta empiriska analyser.

Viktor Ottossons skärskådar hans nytgivna bok.

Michael Roberts har under mer än trettio år arbetat som ekonom i Londons finansiella distrikt. Initalt var det främst genom sin blogg – *The Next Recession* – som Roberts fick en viss uppmärksamhet då han där var tidig med att förutspå den totala kraschlandning som skulle drabba världsekonomin under krisåren 2007-8. Dessa analyser mynnade även senare ut i Roberts första bok – *The Great Recession*. 2016 släppte Roberts sin andra bok – *The Long Depression* – där han hävdar att kapitalismen inträtt i ett stadie präglad av långvarig ekonomisk stagnation. I sin senaste bok – *Marx 200* – väljer Roberts att utvärdera Marx ekonomiska tänkande tvåhundra år efter dennes födelse och ställer sig frågan hur pass relevanta dessa idéer är för oss idag.

Trots att bokens ämne skulle tillåta ett väl tilltaget sidantal har vi här att göra med en komprimerad bok på blott hundrasjuttiofem sidor där Roberts går igenom sin tolkning av Marx ekonomiska tänkande samt redogör för den kritik som har riktats mot Marx. Efter ett något trevande inledning följer en genomgång av de tre ekonomiska lagar som Roberts menar att Marx framlägger i *Kapitalet*: - lagarna om värde, ackumulering och profitkvotens fallande tendens.

En central tanke som Roberts för fram är att Marx ekonomiska teori bör vara möjlig att överföra till kvantitativa beräkningar, något han menar framgår genom Marx egna - om än ofullständiga - försök att genomföra sådana beräkningar. Under senare år har även en sådan ansats blivit vanligare. Roberts menar att det har visats sig vara möjligt att testa många av Marx teorier empiriskt genom tillgänglig ekonomisk data och hänvisar bland annat till Anwar Shaikhs mycket omfattande bok *Capitalism* från 2016, där Shaikh försöker utveckla ett sådant ramverk. Kapitlet erbjuder troligtvis inga större överraskningar

MICHAEL ROBERTS
Marx 200 – a review of Marx's economics 200 years after his birth
Lulu, 2018

för den som är bekant med Marx men det sammanfattar på ett koncist sätt de grundläggande begrepp som Roberts anser vara de mest betydelsefulla delarna av Marx ekonomiska tänkande.

Marx kristeori

Det är när Roberts diskuterar Marx kristeori som boken får en mer tydlig inriktning, då han argumenterar för att kapitalismens kristendenser i första hand kan förklaras med Marx teori om profitkvotens fallande tendens. Denna dimension av Marx teori är omstridd och har under senare år gett upphov till långa diskussioner bland marxistiska ekonomer. Det var framför allt de konvulsioner som drabbade den kapitalistiska ekonomin under 2008 som bidrog till att skapa en ny jordmån för kritisk ekonomisk analys och samtidigt kom att utlösa en våg av nyvunnet intresse för Marx kristeori. Roberts redogör för teorin om profitkvotens fallande tendens och varför han anser att denna tendens är roten till kapitalismens periodiska kriser. Avsnittet innehåller dessutom en genomgång av hur alternativa kristeorier bland marxistiska ekonomer har utformats. Även om Roberts argumenterar för en specifik tolkning av Marx kristeori utgör denna del en fruktbar ingång

för vidare studier på området.

Den mer generella kritik som riktats mot Marx ekonomiska teori hanteras i ett särskilt avsnitt där Roberts bland annat går igenom det så kallade "transformationsproblem" som Marx teori anses ge upphov till. Denna kritik har sedan länge anförts som ett argument mot Marx värdeteori och är troligtvis bekant för den som har läst en kurs i ekonomi vid en högskola eller ett universitet, då detta "problem" är något som vanligen framförs som ett bevis på att Marx värdeteori är logiskt osammanhängande. Avsnittet innehåller också en genomgång av de teorier som utformats av ekonomen John Maynard Keynes och hur Keynes utgångspunkter skiljer sig från Marx. Detta utgör en av de mer intressanta delarna då Keynes idéer ofta placeras inom det vänsterpolitiska spektret. Keynes idéer dominerar idag även det ekonomiska tänkandet inom stora delar av den samtida vänstern.

Avslutningsvis behandlar Roberts hur Marx ekonomiska tänkande står sig idag - är det fortfarande relevant för den som vill förstå dagens värld? Inte helt förvånande är Roberts svar jakande på denna fråga. De fenomen som Marx menar karakteriserar den kapitalistiska samhällsformen är fortfarande en del av verkligheten. Roberts lyfter fram den imperialistiska ordningens kontinuitet där kapitalismens utbredning har dragit in allt större delar av jorden i kapitalackumuleringens obönhörliga logik. Enligt Roberts diagnos ser utsikterna för den kapitalistiska ekonomin inte särskilt goda ut och vi går troligtvis en turbulent tid till mötes med djupa strukturella kriser.

Även om Roberts i *Marx 200* argumenterar för en specifik tolkning av Marx analys av kapitalism ger den även en god - om än kort - inblick i de argument som anförts mot Marx tänkande generellt samt de olika teorier som förts fram för att förklara kapitalismens kristendenser. Tyvärr är nothanteringen i boken slarvigt genomförd med flera ofullständiga noter, vilket på ett onödigt sätt drar ner trovärdigheten och transparensen i flera av bokens argument. Det finns även vissa problem med bokens historiska analyser av 1900-talet där Marx kristeori appliceras för att förklara historiska skeenden. Dessa genomgångar tenderar bitvis att bli onödigt svepande vilket

medför att kopplingarna mellan teori och empiri inte alltid är helt tydliga.

Trots detta är *Marx 200* en läsvärd bok som visar på relevansen av Marx ekonomiska tänkande i vår tid samt hur illa förstått detta tänkande ofta är från såväl vän som fiende. Roberts ambition att genom statistisk metod empiriskt omsätta Marx teorier till konkret forskning är synnerligen välkommen men denna ingång är mer utvecklad i Roberts tidigare bok *The Long Depression*.

För den intresserade finns det anledning att hålla utkik efter antologin *World in Crises* som ges ut av Haymarket Books senare i år. I antologin, där Roberts tillsammans med Guglielmo Carchedi är redaktör, kommer en mängd marxistiska ekonomer från olika delar av världen att bidra med analyser av den kapitalistiska världsekonomin och empiriskt försöka belägga Marx teori om profitkvotens centrala roll i kapitalets reproduktionsprocess.

Givetvis kan ett fördjupat intresse för Marx ekonomiska tänkande endast utgöra en högst begränsad pusselbit i en mer diger ansträngning att finna vägar ut ur det politiska ödelandskap som den socialistiska vänstern befinner sig i. Även om begränsningarna är uppenbara i dagens läge går det förhoppningsvis att skönja konturerna av ett sådant fördjupat intresse. En förutsättning för att det ska få en bestående inverkan på det politiska landskapet avgörs i hög utsträckning av huruvida det kan nå bredare grupper än vad som idag är fallet. I den bästa av världar kan den ansats Roberts intar i *Marx 200* bidra till att skapa impulser för en levande diskussion där Marx kritiska perspektiv åter kan få liv och spridas utanför de snäva kretsar som idag fortfarande tar det på allvar. <<

ARTIKELFÖRFATTARE

Viktor Ottosson

är skribent med en master i Sociologi vid Göteborgs Universitet.

Anwar Shaikh - *Capitalism: competition, conflict, crises* - Oxford University Press (2016).

Michael Roberts - *The long depression: how it happened, why it happened, and what happens next* - Haymarket Books (2016).

Michael Roberts - *The great recession: profit cycles, economic crises. A marxist view* - Lulu (2009).

Populistiska manifestet

Sverige behöver en vänsterpopulistisk rörelse. Det är budskapet i Göran Greiders och Åsa Linderborgs gemensamt skrivna bok *Populistiska manifestet: för knegare, arbetslösa, tandlösa och 90 procent av alla andra*. Där vävs 151 teser samman till en blandning mellan lägesbeskrivning och programförklaring. Johan Örestig har läst manifestet.

Boken skulle kunna sammanfattas utifrån ett trefaldigt syfte: att förklara populismens rötter, att argumentera för behovet av en vänsterpopulism och att peka ut riktningen för en sådan rörelse. Författarnas svar på den första frågan är att "populismen blir en mäktig flod först när många källor till missnöje rinner samman". Det handlar om missnöje över försämrade samhällsservice såsom haveriet PostNord eller tågförse- ningar, insikten om att pensionen inte blir mycket att leva på, hänsynslösa aktörer på kreditmarknaden som utnyttjar skuldsatta eller hetsjakten på sjukskrivna. Vad har dessa problem gemensamt? De är alla förknippade med det marknadsliberala paradigmet som dominerat politiken de senaste decennierna. Populismen är, ur Greiders och Linderborgs perspektiv, en logisk reaktion mot detta paradigmet.

Men det är inte vänstern utan högern som lyckats fånga upp detta missnöje. Här spelar media en viktig roll. Arbetarpressens tillbakagång har skapat en mediavärld som domineras av borgerliga röster. Vidare sprider sensationsjournalistik missvisande och ibland felaktiga bilder av läget i landet och världen. Men en annan anledning är att vänstern har kommit att förknippas med etablissemang. Bland högerpopulisternas främsta måltavlor finner vi partietablissemang, akademiker och skribenter som klumpas samman i termer som "kulturelit". Detta är delvis vänsterns eget fel som enligt Greider och Linderborg fjärmat sig från arbetarklassen. Det gör det lättare för högerpopulisterna att få gehör för sin idé om vänstern som del av ett verklighetsfrånvänt etablissemang.

ARTIKELFÖRFATTARE

Johan Örestig

är sociolog, lärare och aktiv inom den utoparlamentariska vänstern.

GÖRAN GREIDER, ÅSA LINDERBORG
Populistiska manifestet: för knegare, arbetslösa, tandlösa och 90 procent av alla andra
Natur & kultur, 2018

Författarna argumenterar för att vänsterpopulismen behövs som en tredje väg, som står fri från den främlingsfientliga och konservativa högerpopulismen och det marknadsliberala politiska etablissemang. Överhetens arrogans, folkförakt och en ovilja att ta i frågor som många människor upplever som akuta syresätter en växande förbittring mot "eliten" som högerpopulismen kanaliserar missnöjet och vreden mot invandrare, HBTQ-personer eller medlemmar av "kultureliten" vilket är missriktat då det, som det heter i tes 32, inte är "där makten finns". Här finns en lucka att fylla och det är där vänsterpopulismen kommer in.

Författarnas svar på den tredje frågan, om riktningen för en vänsterpopulistisk rörelse, är att den måste präglas av bredd och mångfald. Vad betyder då detta? Det mest grundläggande är att rörelsen måste appellera till arbetarklassen. I tes 143 formulerar Greider och Linderborg problemet genom en retorisk fråga: "Den som undrar varför arbetarklassen har vänt vänstern ryggen, borde vända på frågan: Varför har vänstern övergett arbetarklassen".

Hur ska då vänstern ändra på detta? För det första genom att sätta fördelningspolitiska reformer högst upp på dagordningen. För det andra genom att avslöja att högerpopulismen inte är riktad mot makteliten utan snarare lierad med den. För det tredje genom att förstå och göra bruk av insikten att populismens lockelse springer ur "passionen". Populistiska rörelser vill och står för något, vilket naturligtvis framstår som lockande i jämförelse med etablerade partiers beredskap att kompromissa med allt för att sitta kvar i riksdagen. Samtidigt varnar Greider och Linderborg för att passionen inte får glida över i utopism. I tes 125 skriver de att "vi måste ha både platt-

formsaktivister som har det moraliska privilegiet att tycka rätt och gott utan att behöva bry sig om vilka konsekvenser det skulle få om deras krav omsattes i praktiken och samhällsplanerare som vågar göra sig obekväma med både humanisterna och kapitalisterna".

Tilltalet är med andra ord brett. Författarna tycks ju mana till eftertanke och omvärdering hos allt från den radikala vänstern till den socialdemokratiska politiker- och tjänstemannakåren. Det gör att frågan om varifrån denna vänsterpopulistiska rörelse ska komma är minst sagt oklar. Är det från partier? Krävs det i så fall helt nya organisationer eller menar de att potentialen finns i befintliga partier? Eller är det kanske facken som ska ta initiativet? Kräver detta att LO upphäver sin "facklig-politiska samverkan" med socialdemokraterna? En annan fråga är i vilka geografiska områden en vänsterpopulistisk rörelse har potential att växa fram. Är det storstäderna som är sannolika centrum eller är det snarare i områden som Västernorrland där BB i Sollefteå ockuperas sedan över ett år tillbaka? Frånvaron av svar beror säkert delvis på att Greider och Linderborg inte är överens på alla punkter. Men det är lika fullt nödvändiga frågor som behöver redas ut.

Ett annat problem är en svajighet i frågan om migrationsfrågans betydelse. Författarna uppmanar läsaren att aldrig vara "rädd för att upprepa den självklara, existentiella och moraliska bottenplattan i alla frågor om flyktingpolitik". De avfärdar de högerextremas idéer om en långsam islamisering av Europa som ett pinsamt räknepel och menar att det enda sättet att lösa problemet med papperslösa arbetare är genom återkommande amnestier. Men de kritiserar också en "röd-grön vänsters" idé om att vi i Sverige kan

röda rummet.
Ditt stöd är viktigt! pg. 13 04 07-0

Högerpopulismens jordmån

”Högerpopulismen måste mötas med politisk kamp och polemik. Men det räcker inte...”

Citatet är hämtat ur Örjan Nyströms och Anders Nilssons politiska essä ”Högerpopulismen och jämlikheten”, utgiven av LO februari 2018. Essän är en del av **Jämlikhetsutredningen**, ett projekt beslutat på LO:s kongress 2016*. Det uttalade syftet med projektet är att beskriva ojämlikhetens framväxt och konsekvenser, förstå vad det är som driver den och att ta fram förslag på hur jämlikheten kan öka. Författarnas förord är undertecknat i oktober 2017. Sedan dess har Anders Nilsson, en av de viktigaste intellektuella rösterna inom den socialdemokratiska fåran, beklagligt nog gått bort.

sänka vår standard samtidigt, med tanke på att många människor vänder på slantarna. De hävdar också att pengar till tiggare på gatan är ”välgörenhet som aldrig löser några problem utan istället fördjupar dem”. En viktig anledning till denna svajighet tror jag är att manifestet inte rymmer en kritik av staten. Författarna har helt rätt i att välgörenhet, som den till romska tiggare, är mycket problematisk och bygger på icke ömsesidiga beroendeförhållanden. Men välgörenheten är ju ett humanistiskt svar på ett politiskt ointresse att möta romernas fattigdom med annat än repression. Om det inte finns en politisk lösning tillhands överlämnas tiggarnas öden till privatmoral eller civilsamhälle. Ett vänsterpopulistiskt svar på det problemet vore att kombinera solidariska insatser för att minska lidande med organisering för utvecklandet av en gränsöverskridande socialpolitisk strategi för att skapa reella alternativ till tiggeriet.

Dessa problem måste diskuteras. Men de ska inte skymma sikten för den centrala insikt som ekar genom boken: en vänster som vill leda samhällsutvecklingen måste bli ”folklig” i meningen att de samlar tillräckligt många för att överhuvudtaget kunna rubba den superkraft som vi kallar kapitalet. Detta betyder inte att vi måste vara överens i alla frågor, acceptera samma strategier eller dela samtliga mål och visioner. Det betyder att vi måste se att vi, trots att vi utkämpar olika strider på olika platser, måste formulera en gemensam strävan. Det betyder att vi måste hitta sätt att samtala, gräla och debattera om viktiga frågor på sätt som gör att vi blir fler och fler och inte än mer splittrade. I den bästa av världar kan denna bok provocera igång samtal som leder vidare i alternativa manifest och programförklaringar som bakar in de lärdomar som föds i byggandet av folkrörelser. <<

Samma dag som jag börjar skriva den här texten presenteras i Svenska Dagbladet en ny opinionsundersökning (*SvD/Sifo 180518*). Aldrig har Socialdemokraterna legat så lågt i opinionen så nära ett riksdagsval. Opinionsmätningen visar att om det skulle varit riksdagsval idag så hade endast 25,2 procent av väljarnas röster hamnat hos Socialdemokraterna.

Få har väl missat de högergirar som Socialdemokraterna har gjort i stora och viktiga frågor under den senaste tiden: asyl- och flyktingfrågan och den så kallade strejkrättsutredningen är de två tydligaste exemplen – ideologiska svängar som bidrar till att väljarna lämnar. Så var har väljarna tagit vägen? Enligt samma opinionsundersökning så är det inte till regeringspartnern Miljöpartiet eller till mandatperiodens samarbetspartner Vänsterpartiet, som ändå ökar i mätning efter mätning, om än i små steg.

I SvD-artikeln refereras till en annan

ARTIKELFÖRFATTARE

Pia Jacobsen

är distriktsordförande i Vänsterpartiet Väst och arbetar som administratör på Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet.

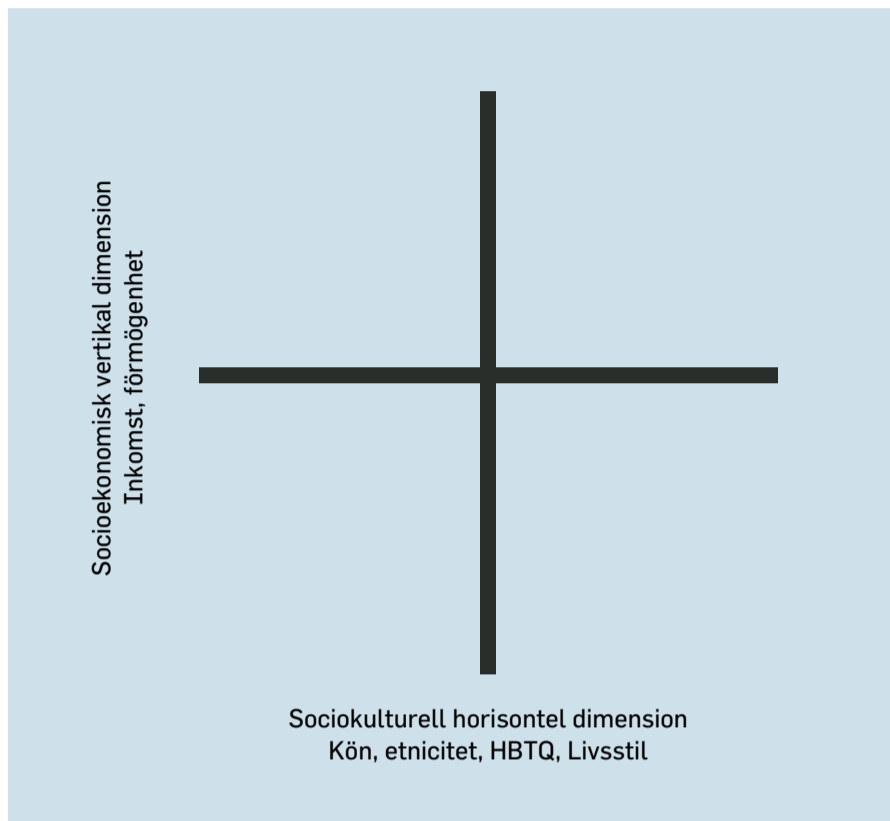
undersökning från företaget Novus som forskare vid Institutet för framtidsstudier har beställt. Av de drygt 2200 väljare som tidigare röstat på Socialdemokraterna men nu röstar på Sverigedemokraterna, anser sig ha funnit ”ett parti där de passar väl in” och socialdemokratin är inte heller längre dessa väljares andrahandsval, det är moderaterna. Det är alltså Sverigedemokraterna som är partiet som lyfter. Undersökningen refererar till ovan visar en statistiskt säkerställd ökning för partiet med 3,9 procentenheter.

Det är de bakomliggande orsakerna till denna utveckling som Örjan Nyström och Anders Nilsson analyserar i ”Högerpopulismen och jämlikheten” och som man enligt dem måste förstå för att effektivt kunna vända denna utveckling. Essän tar sin utgångspunkt i den moderna högerpopulismens uppkomst. Man förbigår högerpopulismens nazistiska rötter och har istället ”velat rikta sökljuset mot företeelser i dagens samhälle som ger näring åt högerpopulismen, inte dess historiska rötter”. Det ter sig som en mycket god utgångspunkt, inte minst därför att historiska företeelser bara kan få en återkomst i samtiden om förhållandena är sådana att en liknande jordmån existerar. Och så är fallet i dagens Sverige. Jordmånen är god för högerpopulismens tillväxt. Skälet till detta tillskrivs i essän i stor utsträckning den ökande ojämlikheten.

Författarna gör en rad nedslag i olika faktorer bakom den högerpopulistiska framryckningen: globaliseringens konsekvenser för arbetare, nedmonteringen av välfärdsstaten och förflyttandet av dess innehåll ut på marknaden. Man ringar in hur högerpopulismen rider på den legitimitetskris som följer av det ökande avståndet mellan förtroendevalda och invånare, inte minst på kommunnivå där det mesta tillkommer på ”tjänstemannaapparatens initiativ”.

Sociokulturella förändringar

Som en del i förklaringen till högerpopulismens framryckning bland väljare, och för att beskriva socialpsykologiska reaktioner på de *faktiska framsteg* som gjorts för ökad jämlikhet de senaste decennierna, använder sig författarna av en jämlikhetsmodell med två dimensioner. På den vertikala axeln finner man de klassiska jämlikhetsparametrarna, inkomst och förmögenhet, på den horisontella återfinns människors lika rätt och värde i icke-ekonomistiska aspekter (könsroller, etnicitet, sexuell läggning och livsstilsval, till exempel). Nilsson och Nyström menar att ”högerpopulismen kan tolkas som en reaktion mot ökad ojämlikhet i den vertikala dimensionen i globaliseringens och kunskapsamhällets spår. Men den är också en reaktion mot ökad jämlikhet i den horisontella dimensionen”.

Skillnaden mellan denna tankefigur och den så kallade GAL/TAN-modellen, som ställer samman en Grön/Alternativ/Liberal-axel med en Traditionell/Auktoritär/Nationalistisk, är att dimensionernas innehåll har bestämts utifrån ekonomiska respektive icke-ekonomiska aspekter av begreppet jämlikhet. Den utgör inte en kartbild för att bestämma politiska positioner i allmänhet, utan är ett redskap för att fördjupa analysen av hur jämlikhets- och frihetssträvanden kan främjas eller kränkas.

Att högerpopulistiska partier ofta är överrepresenterade i gruppen arbetare och lågutbildade är belagt. Men även bland de högre samhällsskikten tenderar ett parti som Sverigedemokraterna att växa. Här tycker jag att en diskussion kring vilka dörrar det öppnar är viktig; vad händer när den välbeställda, samhällsetablerade, maktägande och härskande klassen kommer in och legitimerar ett parti som Sverigedemokraterna? Det är en fråga som hade varit intressant om den hade diskuterats mer i essän.

Arbetarkonservatism

Ett spännande resonemangen förs kring begreppet "arbetarkonservatism". Det kan bland annat förstås som en "kulturell och moralisk reaktion", betraktad utifrån parametrar såsom heterogenisering av arbetarklassen, social identitet(-skris), arbetarklassens förändrade struktur och sammansättning samt hur den relaterar till det meritokratiska medelklasssamhället.

I det här avsnittet beskrivs hur den borgerliga identiteten och definitionen av arbetarklassen som anomali krackelerade under det tidiga 1900-talet då arbetarklassens positiva särdrag istället stärkte klassgemenskapen på många sätt. Författarna lyfter till exempel upp begrepp som arbetarlitteratur, arbetarbildning och arbetarregering. "Att tala om "klass" blev ... nästan synonymt med att tala om arbetarklassen

(eller om andra samhällsskiktets förhållande till den, skikt som genomgående gavs en mer diffus klasstillhörighet)." Genom ett borgerligt omtag senare, i efterkrigsperioden under välfärdsstatens etablering och expansion, uppstod en dominerande bild av klassamhällets död – "ingen arbetarklass – inget klassamhälle – inget socialistiskt hot". En dogm så stark som någonsin, idag.

Författarnas resonemang kring isärslitandet av arbetarklassens identitet, både utåt och inåt, och spänningarna mellan klasstillhörighet, klassmedvetenhet och klasskänsla är en intressant del av analysen. Vänstern bör uppmärksamma dessa då de visar på en rad förändringar som minskar tendensen till spontant klassmedvetande, vilket i grunden förändrar den politiska spelplanen för arbetarrörelsen.

Hyperrealitet

Ett avsnitt ägnas åt hur synen på samhället har kommit att präglas av *hyperrealitet*. Begreppsparet *realitet/hyperrealitet* visar hur fakta och den verkliga upplevelsen bryts mot den dominerande, konstruerade världsbilden; en nivå där någon slags "sanning" skapas. Ett bra exempel för att beskriva detta är när författarna gör jämförelsen att "man 'vet' att sjukvården är dålig" (...) "men vi hade tur när vår dotter blev sjuk och fick en läkare som var bra". Hyperrealitet handlar om ett "universum", där fake news och myter får leva

och frodas. En slags överbyggnad till överbyggnaden i informations- och kommunikationsteknikens eget sanningrum, där man rör sig med sina likar. Detta innebär att en ny dimension av politiska kamper har uppstått som måste utkämpas i det digitala rummet.

Hur gärna man än vill finna det enkla svaret på högerpopulismens landvinningar så kan ingen enskild förklaring ge ett sådant, så skulle man kunna sammanfatta essäns budskap i en mening. Sammantaget får man en mycket god redogörelse för den mångfald av komplexa företeelser och krafter som verkar för att flytta fram positionerna för högerpopulismen hos arbetarväljarna.

Essäformens något vindlande struktur gör texten stimulerande men gör den också inte helt lätt att överblicka och att rättvisande summera utan att överförenkla. Många olika teman utvecklas och det är inte alltid uppenbart hur de hänger ihop i helheten. Jag har här nöjt mig med att belysa några enligt mig särskilt intressanta delområden. Texten är bara 112 sidor men är fylld av intressanta referenser som lockar till vidare läsning.

Vad bör göras?

När författarna i slutet mer konkret kommer in på vad som kan göras för att mota tillbaka högerpopulismen blir jag däremot tveksam. De inleder avsnittet med att beskriva en tankeriktning som kallas *Capability Approach (CA)*, som är nära förbundet med den indisk-amerikanske ekonomen och samhällsfilosofen, Amartya Sen. CA beskriver en uppsättning tankar om människan som ska vidga synen på jämlikhet bortom inkomst och omfördelning. Teorin är inte helt enkel att förstå, vilket försvåras av att den saknar svensk terminologi. Hur ska den ska konkretiseras för politisk organisering och mobilisering? Det får läsaren inte veta.

Avslutningsvis pekar man ut fem samhällsområden där arbetarrörelsen har möjlighet att förändra högerpopulismen jordmån. Det är inget fel på dessa i och för sig, men vilka krafter ska driva på förändringen? Man får snarast intrycket av att författarna sätter sitt hopp till Socialdemokratiska partikollegor i fackföreningar och politiska församlingar att åstadkomma det. En mer utförlig diskussion om vikten av politisk organisering som nödvändig pådrivande kraft hade kunnat fördjupa essän ytterligare. <<

*Essän kan laddas ned på www.lo.se

Genom ett borgerligt omtag senare, i efterkrigsperioden under välfärdsstatens etablering och expansion, uppstod en dominerande bild av klassamhällets död – "ingen arbetarklass – inget klassamhälle – inget socialistiskt hot". En dogm så stark som någonsin, idag.

Tet-offensiven, internationell solidaritet och radikalisering

Den franske socialisten Pierre Rousset skildrar de internationella verkningarna av Tet-offensiven 1968 och i synnerhet effekterna i Frankrike där Rousset var aktiv i byggandet av **solidaritetsrörelsen med Vietnam**.

I februari 1968 inledde befrielsestyrkorna i Sydvietnam "Tet-offensiven". Den genomfördes i mycket stor skala över hela Syd-vietnam, inklusive i Saigon. Det internationella genomslaget var betydande, den stimulerade antiimperialistiska och nationella befrielseströrelser och påskyndade ungdomsradikaliseringen i Japan, USA och Europa. Den utgjorde en vändpunkt i kriget och innebar att motståndet mot det tog fart inom själva den amerikanska militären.

Vietnam hade stått i centrum för världssituationen sedan 1965. USA tog över efter fransmännen och fortsatte

ARTIKELFÖRFATTARE

Pierre Rousset

är medlem i franska NPA och ingår i ledningen för Fjärde Internationalen. Han är framförallt känd för sitt mångåriga arbete med internationell solidaritet med fokus på Asien. Ett stort urval av hans artiklar på engelska finns på: www.internationalviewpoint.org

en komplex militär upptrappning som med tiden krävde allt fler dödsoffer, och som omfattade massiva bombningar av befriade områden i söder, av Nordvietnam, Laos och slutligen av Kambodja. Washington satte in ända upp till 500.000 soldater i detta fälttåg (under interventionen i Irak 2003 var de amerikanska styrkorna som mest 180.000 man). Jättelika B52-bombplan användes. Operation Fenix med riktade mord ledde till fler offer än vad drönarna gör idag. Världens största makt mobiliserade sina ekonomiska och vetenskapliga resurser. Konflikten ägde rum på alla fronter – inklusive den sociala: mot befrielseströrelsens revolutionära jordbruksreform ställde USA en kapitalistisk reformering av jordbruket. På många sätt var upptrappningens enorma brutalitet utan motstycke – och är än så länge unik. Den förkroppsligade imperialismens barbari.

Washington tog till dessa åtgärder för att man insåg att utgången av detta totala krig inte bara var av lokal betydelse. Det handlade om att sätta stopp för den revolutionära dynamik som hade inletts i tredje världen efter den kinesiska revolutionens seger (1949), och därefter "begränsa och rulla tillbaka" den – målet var att återställa den

imperialistiska världsordningen under amerikanskt herravälde.

Rötterna till ungdomsradikaliseringen på 1960-talet är mångskiftande. I Frankrike hade den gaullistiska regimen, som upprättats genom en statskupp, blivit outhärdlig ("10 år räcker"), liksom den kvävande katolskinfluerade moraliska atmosfären. När studenter med arbetarbakgrund började få tillgång till universiteten uppstod nya sociala motsättningar. Året 1968 har olika nyanser i olika länder, men mobiliseringarna mot den imperialistiska upptrappningen i Vietnam utgjorde ett förenande element, en delad identitet, en viktig markör i många länder. Detta stämmer förstås i mindre utsträckning in på situationen under diktaturregimerna Östeuropa.

Det nödvändiga ögonblicket

I Vietnam var beslutet att inleda en så omfattande militäroperation som Tet-offensiven inte någon självklarhet, och det utlöste en intensiv diskussion inom kommunistpartiets ledning. Det alternativ man till sist valde var en allomfattande, varaktig, offensiv vars yttersta mål skulle vara att röja vägen för allmänt uppror eller vars minimi-

mål var att förändra krigets förlopp genom offensivens internationella effekter. Staden Hue (huvudstad i centrala Vietnam) gjorde motstånd i 26 dagar innan den återerövrades av amerikanska trupper – till priset av att ödeläggas. Folkarméns belägring av den jättelika militärbasen Khe Sanh varade i 77 dagar (den inleddes 21 januari och var en avledningsmanöver för att dölja förberedelserna av den verkliga Tet-offensiven). Striderna rasade i centrala Saigon (inklusive den amerikanska ambassaden) och fortsatte under lång tid i förorterna.

Under Tet-offensiven kombinerades folkrigets samtliga element: gerillaooperationer, uppror, interventioner från den reguljära armén (som till en början var baserad i norr), och så vidare. Det uppstod många problem och de löstes inte alltid: Hur skulle flyktingarna i Saigons förorter organiseras under sammandrabbningen? Hur skulle de på ett varaktigt sätt skyddas mot en dödsbringande motoffensiv som var hänsynslös inför civila offer?

Även om USA till en början överraskades, så mobiliserade man snabbt sina enorma militära resurser och Saigonregimens nätverk och trup-

per för att möta Tet-offensiven. Den revolutionära rörelsen i Vietnam fick betala ett mycket högt pris. I synnerhet undergrävdes den vietnamesiska befrielseörelsens (FNL) politiska och aktivistiska infrastruktur allvarligt när den framträdde öppet – de omfattande förlusterna av kadrer i södra Vietnam fick långvariga konsekvenser.

1968 stod den vietnamesiska ledningen inför ett verkligt dilemma. Utvecklingen av kriget måste ändras, annars skulle den amerikanska militära upptrappningen kunna fortsätta i obegränsad skala; och exempelvis leda till massiva bombningar av fördämningarna i Röda flodens delta i norr, vilket skulle ha orsakat översvämningar av stora, tätbefolkade områden.

Det var särskilt nödvändigt att agera beslutsamt och utan dröjsmål, eftersom den rysk-kinesiska konflikten pågick för fullt och Kina hade kastats in i det samhällsliga tumultet som den så kallade Kulturrevolutionen utgjorde. Det kom fortfarande materiell och militär hjälp från Moskva och Beijing, men hur länge till?

Mer än att vara ett ”gynnsamt ögonblick” var februari 1968 ett ”nödvändigt ögonblick”. Det hade varit mycket mindre kostsamt att genomföra en spektakulär men snabb offensiv (där de revolutionära enheterna kvickt drog sig tillbaka efter samtidiga angrepp inom hela området) men det skulle inte ha förändrat krigsutvecklingen. Det var ett mycket riskabelt spel att engagera så mycket trupper under så lång tid – och priset var högt – men krigets förlopp förändrades verkligen.

Elektrisk chock

Tet-offensiven skickade en elektrisk stöt genom USA och världen. Den avslöjade många av USA-regeringens lögner. Den visade att kriget varken var ”demokratiskt” eller att USA var på väg att segra, utan att det var vedervärdigt, barbariskt, och att USA hade kört fast. Den splittrade den amerikanska borgarklassen eftersom man i finanskretsarna började betrakta de ekonomiska kostnaderna för kriget som oöverkomliga. Universiteten fattade eld. De amerikanska soldaternas protester tog kollektiv form. Parollen ”Ut nu!” blev populär bland trupperna – mer än någonsin kände afroamerikanerna igen sig i Vietnams befrielsekamp.

I Japan radikaliserades kampen mot de amerikanska baserna och bygget av Naritaflygplatsen, med mobilisering av bönder, den pacifistiska rörelsen och den yttersta vänstern. I Europa hölls en internationell konferens och demonstration i Berlin medan offensiven pågick för fullt, med en symbolisk ban-

deroll: ”Det är revolutionärens plikt att göra revolution”. Vietnams kamp upplevdes med rätta som en nära förening av en social revolution och en nationell kamp för självständighet där den ena kampen gav kraft åt den andra.

Så för yttersta vänstern blev Vietnam en symbol för världsrevolutionens aktualitet. Det politiska sammanhanget var ett helt annat än idag, 50 år senare. I Europa fanns det diktaturer i Grekland, Spanien och Portugal, och kontakter med aktivister i dessa länder måste ske underjordiskt. Många kända aktivister hade inreseförbud i ett flertal länder – för att resa och bygga band mellan rörelser måste man korsa gränser illegalt. Att hjälpa soldater som deserterade från amerikanska baser i Tyskland krävde samma typ av försiktighet. För många medlemmar inom yttersta vänsterns organisationer var det dagliga livet ett helt annat än för socialistpartiernas medlemmar. Det skedde hela tiden sammandrabbningar med fascistiska grupper, man fick göra regelbundna ”besök” på polisstationer, skador eller fängslande var alltid en möjlighet.

Identifieringen med det vietnamesiska folkets kamp hjälpte till att bygga den yttersta vänstern och förebådade – i mycket bredare kretsar – radikalismen under maj -68.

I Frankrike

Solidaritetsarbetet i Nationella kommittén för Vietnam (CVN) kom att präglas av att det redan fanns viktiga kontakter inom det solidaritetsnätverk med algeriska befrielsefronten, (FLN) som skapats som en reaktion på Frankrikes krig i Algeriet. Det rörde sig om framträdande personligheter som var självständiga i förhållande till franska kommunistpartiet, intellektuella eller engagerade vetenskapsmän, läkare och sjukvårdspersonal, socialt engagerade kristna, amerikaner som kom till Paris i protest mot kriget, ”papperslösa” och ”anonyma” och yttersta vänstern..1 Men de största maoistiska strömningarna höll sig för sig själva, och den maoistiska ungdomsorganisationen UJCML bildade Baskommittéerna för Vietnam (CVB). Franska kommunistpartiet PCF ledde en bred koalition som innefattade många fackföreningar. CVN förespråkade enhet, men kommunistpartiet vägrade liera sig med ”vänsteristerna”. På den här tiden angrep PCF och förtroendemän i de kommunistanknutna fackföreningarna ibland yttersta vänsterns medlemmar fysiskt under demonstrationer eller på arbetsplatserna. Vietnameserna samarbetade å sin sida med alla.

Ett särdrag hos 1960-talets Frankrike, utöver den gaullistiska regimens kris

och de slumrande sociala spänningarna, var att erfarenheterna av Frankrikes smutsiga krig i Algeriet fortfarande var färskt i minnet, och även de lite mer avlägsna erfarenheterna av motståndet mot den koloniala återerövringen av Vietnam, som inleddes 1946-1954 för att återskapa Frankrikes imperium. Det utgjorde den bas på vilken den antiimperialistiska solidariteten utvecklades återigen under 1960-talet. Här spelade den Förenade universitetskommittén en central roll.

I efterdyningarna till Tet-offensiven tvingades Washington godta principen om fredssamtal. De fördes i Paris i form av fyrpartssamtal: den nordvietnamesiska regeringen och den provisoriska revolutionära regeringen (PRG) i söder på ena sidan och USA och Saigonregimen på den andra.

Det vietnamesiska kommunistpartiet var mot att ”stormakterna” skulle delta. Det hade lärt sig av erfarenheterna från Genèveförhandlingarna 1954, då Kina och Sovjetunionen utövade hårda påtryckningar för att det skulle acceptera en kompromiss (den påstått tillfälliga delningen av landet längs den 17:e breddgraden), som var mycket sämre än vad befrielsestyrkorna var berättigade att hoppas på med tanke på styrkeförhållandena på marken. Det orimliga priset för denna kompromiss blev det andra Indokinakriget under Washingtons herravälde. USA hade nogsnamt undvikit att skriva under Genèveavtalet.

Denna fråga fick en viktig genklang inom solidaritetsrörelsen, speciellt i Europa. Det franska kommunistpartiet hade traditionellt ”fred” som en central paroll, men vilken fred? Med erfarenheterna från Genève som bakgrund mobiliserade den radikala vänstern, studentrörelsen, personer som var ”oberoende” från PCF, under parollen för befrielsestyrkornas ”seger”. Inga fler ruttna kompromisser skulle påtvingas Vietnam! Till sist gjorde PCF en hedervärd förändring, och koalitionen som den ledde tog sig namnet ”Nationella aktionskommittén för det vietnamesiska folkets seger”.

Att USA:s regering gick med på framtvingade samtal innebar inte att de hade någon önskan att inleda verkliga förhandlingar. De försökte i själva verket fortfarande vinna kriget, eller i grunden ödelägga detta land som gjorde så hårt motstånd. De militära upptrappningarna fortsatte, men det internationella sammanhanget och den inrikespolitiska situationen i USA gjorde det omöjligt att ta till slutgiltiga åtgärder, som massiva bombningar av fördämningar och vallar i Röda flodens delta (även om en del träffades och för-

I Europa fanns det diktaturer i Grekland, Spanien och Portugal, och kontakter med aktivister i dessa länder måste ske underjordiskt. Många kända aktivister hade inreseförbud i ett flertal länder – för att resa och bygga band mellan rörelser måste man korsa gränser illegalt.

BILD. Framsidan av franska JCRs tidning "Avant-garde jeunesse" manade till uppslutning i den internationella demonstrationen i Berlin till stöd "för den vietnamesiska revolutionens seger".

svagades) eller faktiskt atomvapen.

Men Washington kunde försöka vinna tid. En normalisering av relationerna mellan Kina och USA påbörjades. År 1971 ersattes Taiwan av Folkrepubliken i säkerhetsrådet och påföljande år reste Nixon till Beijing.

Till sist värdade befrielsestyrkorna i Vietnam till alla delar av den internationella solidaritetsrörelsen om att mobilisera för att tvinga Washington att skriva under Parisavtalet – en kompromiss, men denna gång en vinnande kompromiss, som uppnåddes 1973. De amerikanska trupperna skulle gradvis dras bort från Vietnam (men bombningarna koncentrerades på Kambodja). 1975 föll Saigonregimen slutligen samman.

Internationalism

Dessa glödande år var en verklig skola i internationalism för vår stridbara generation. Nyttan – och därmed behovet – av solidaritet prövades. Den antog tusentals former, tusentals ansikten, tusentals uttryck och dessa olikheter stärkte dess effektivitet.

Politiska ståndpunkter till stöd för kampen i hela världen är givetvis viktiga, och utifrån situationen kan de ibland inte omsättas i aktivt kampanjarbete. Men internationalism är inte en abstrakt föreställning. Den är inte bara en teori, ett program, moral, inlevelseförmåga, ett sinnestillstånd, känslan av en kämpande gemenskap, även om den är allt detta. Den blir bara levande i handling. Om den förblir oorganiserad, även när det är möjligt med handling, så blir den hjälplös och begränsas till tomma uttalanden om engagemang. Under denna period var engagemangets verklighet uppenbart för hundratusentals, till och med miljontals, människor.

Men fallet Frankrike visar hur denna aktiva solidaritet kan vara skör. Efter generalstrejken i maj -68 försvann CVN och CVB, medan yttersta vänstern koncentrerade sig på att stärka sin närvaro inom arbetarklassen. Men vi var fortfarande långt från den vietnamesiska seger som vi hoppades på. Det franska "politiska ögonblicket" gör det möjligt att förstå varför det blev så. För en del av maoismen handlade det inte

längre om att stödja vietnameserna, som bedömdes stå alltför nära Moskva; det ledde till att de tog parti för de röda khmererna. För en majoritet av vår stridbara generation var det inte resultatet av ett cyniskt beslut, utan en plötslig förändring av "prioriteringar" och entusiasm.

Ändå var det plötsliga upphörandet av solidaritetsmobiliseringarna oansvarigt i ordets starkaste mening, en oansvarighet som var smärtsamt uppenbar för vissa delar av CVN.

Den bästa hjälp vi kunde givit vietnameserna hade givetvis varit att göra revolution hemma, men det var fortfarande en lång väg kvar – och ännu mer än vi tänkte oss på den tiden. Krisen i maj försvagade det imperialistiska lägret utan att minska betydelsen av en specifik solidaritetsrörelse, vilket visade sig i hur svåra åren 1968-1975 blev i Indokina. Vi visste det, men återuppbygganden av solidaritetsrörelsen skedde inte spontant.

Vietnamesernas representanter i Frankrike gjorde allt de kunde för att hjälpa till. Till (det nu passiva) PCF:s förargelse deltog till och med PRG (Sydvietnam), laotier och khmerer vid ett möte med Ligue communiste (före detta JCR) [Fjärde Internationalens sektion i Frankrike – öa] som uppmanade till att återuppliva solidariteten med Indokina. Den axel av styrkor som hade givit liv åt CVN återupprättades till stor del 1971 och bildade Indokinesiska solidaritetsfronten (FSI) som fram till 1973 tog en mångfald initiativ – men som efter 1975 inte kunde svara på den politik av strypning som imperialismen bedrev under många år, eller på resultaten av de mellanbyråkratiska konflikterna mellan Kina och Sovjetunionen och den kinesisk-indokinesiska krisen.

Själva uppfattningen om en antiimperialistisk rörelse har varit ämne för splittring inom den yttersta vänstern i Frankrike. Handlade det framförallt om att popularisera exemplet med den revolutionära kampen i Vietnam bland oss själva ("Våga kämpa")? Var det verkligen upp till det vietnamesiska folket att hjälpa oss att bygga upp oss själva? Den kompass som vägleder solidariteten, om det ordet låter vettigt, är behoven hos de som kämpar "därborta". Genom att svara så gott vi kan, bygger vi förvisso upp oss själva, men som en *internationalistisk organisation*. <<

Ur International Viewpoint,
13 februari 2018.
Översättning från engelska,
Göran Källqvist.

”

Dessa glödande år var en verklig skola i internationalism för vår stridbara generation. Nyttan – och därmed behovet – av solidaritet prövades. Den antog tusentals former, tusentals ansikten, tusentals uttryck och dessa olikheter stärkte dess effektivitet.

BILD: Katarina Liljequist

Afghanistan har sedan flera decennier slitits sönder av förödande krig, en situation som under senare år förvärrats. Karin Fridell Anter tecknar bakgrunden till att så många flytt landet, de många närmast rättsvidriga turerna i Sveriges hantering av de afghanska ungdomarna och **den rörelse som har vuxit fram** för att stötta dem.

Ar 2015 kom 23 000 ensamkommande afghanska barn till Sverige och sökte asyl. De fick vänta längre än de flesta andra på att alla få sina asylansökningar prövade. Deras åldrar har systematiskt skrivits upp så att de kunnat bedömas efter de hårdare regler som gäller för vuxna och de allra flesta av dem har till slut fått nej i alla instanser. Den 7:e juni antog dock riksdagen en ny lag om uppehållstillstånd för flyktingar som bedriver gymnasiestudier, men den är mycket oklart skriven och omfattar inte alla. Afghanistan har under flera tusen år legat i skärningspunkten mellan stora

imperier och korsats av både ockupationsarméer och de viktiga handelsvägarna mellan Europa och Östasien. Under 1800-talet var området klämt mellan Ryssland och Brittiska Indien och hade självstyre men inte full självständighet i förhållande till Storbritannien. Formellt blev landet självständigt 1919.

Landet bebos av flera olika folkgrupper. Pashtunerna är de dominerande, vilket också visas i landets namn – ”afghan” är ett annat namn för pashtun. I söder finns balucher och i norr hittar vi uzbekerna och tadjiker. Det centrala bergiga området bebos av folkgruppen hazara, som trängts undan från bördigare områden och periodvis utsatts för mycket hård förföljelse. I slutet av 1800-talet genomdrev den afghanske härskaren Abd-Rahman Khan ett regelrätt folkmord på hazarerna, och enligt uppgift dödades 60-65 procent av hazarerna. Även idag är hazarerna diskriminerade och även direkt hotade, bland annat eftersom de till skillnad från den i övrigt sunnimuslimska befolkningen oftast är shiamuslimer.

Det afghanska samhället är mycket traditionellt och styrs till stor del av sedvänjor baserade på strikt tolkad sunni-islam. Under 1900-talet gjordes en del försök till modernisering, som dock inte fick något genomslag utanför Kabul. Bilder från 1970-talet visar unga kvinnor i korta kjolar och utsläppt hår,

samtidigt som de flesta kvinnor i andra delar av landet inte kunde gå ut utan burka.

40 år av krig

1978 genomfördes den så kallade aprilrevolutionen av en liten grupp Kabul-baserade kommunister under ledning av Nur Muhammad Taraki. De påbörjade ett ambitiöst försök att förändra landet, bland annat genom utbildning för både pojkar och flickor, men mötte mycket starkt motstånd från det traditionella klanbaserade samhället. Redan existerande miliser och privatarméer gjorde uppror som regeringen, med sin svaga bas, inte lyckades slå ned. Det uppstod snart stora splittringar inom det regerande kommunistpartiet och presidenten Taraki blev mördad 1979, eventuellt av sin efterträdare Hafizullah Amin.

Bara några månader senare, i december 1979, invaderades landet av Sovjetunionen, som dödade Amin och tillsatte en förhoppningsvis mer lättstyrd marionett. Det ledde till ett tio år långt krig mellan de sovjetiska invasionsstyrkorna och inhemska krigsherrar, som tillfälligt slöt fred med varandra för att bekämpa invasionen. USA och Saudiarabien gav via Pakistan enorma resurser till motståndet och finansierade ”koranskolor” i den pashtunska delen av landet. Så byggdes den militanta islamistiska kraft där bland annat

talibanrörelsen hade sin upprinnelse.

1989 drog Sovjetunionen tillbaka sina trupper, men kriget fortsatte – nu mellan olika krigsherrar och grupperingar som tidigare gemensamt bekämpat ockupationsmakten. Talibanerna erövrade större delen av landet och tog regeringsmakten 1996. Deras styre var strikt islamistiskt och de bekämpade allt som inte överensstämde med deras tolkning av sunni-islam. En symboliskt viktig handling var sprängningen av de enorma Buddha-statyerne i den hazariska huvudorten Bamiyan.

Efter attacken mot World Trade Center den 11 september 2001 invaderade USA Afghanistan, med förväntningen att hitta och straffa Usama Bin Laden som var allierad med talibanerna. Talibanregimen störtades och det bildades en ”fredsstyrka” under NATO-befäl, där även svensk militär ingick. År 2004 hölls allmänna val och Hamid Karzai valdes till president, vilken 2014 efterträddes av Ashraf Ghani. Men någon demokrati har inte sett dagens ljus, landet hör till de mest korrupta i världen och kriget fortsätter. NATO-trupperna finns kvar till stöd för regimen, samtidigt som talibanerna tar kontroll över allt mer av landet. IS bygger upp sig i landet efter nederlagen i Syrien och Irak och USA bombar och proklamerar fortsatt krig. FN har nu

ARTIKELFÖRFATTARE

Karin Fridell Anter

är aktiv i kampen för de ensamkommande på flera olika nivåer: Som aktivist i rörelsen *Stoppa utvisningarna av afghanska ungdomar!*, som kassör i föreningen Stöttepelaren som stödjer utsatta ungdomar ekonomiskt och som officiell eller inofficiell god man för några ungdomar. Artikeln bygger på ett föredrag som hon höll på Socialistiska Partiets sommarforum i år.

klassat Afghanistan som ett land i aktiv konflikt, och en mycket stor del av befolkningen befinner sig på flykt inom landet eller i grannländerna.

Det våldsamma Afghanistan

Afghanistan är alltså ett land i krig, mer eller mindre intensivt, sedan 40 år. Bomber från luften och självmordsbomber inne i städerna kan drabba alla. Men även på andra sätt är Afghanistan präglad av våld. Kvinnoförtrycket är hårt och legitimerat av religionen. Sexualreglerna är mycket stränga och kan leda till spöstraff eller stening av dem som överträder reglerna. Samtidigt finns en grym tradition kallad bacha bazi, där unga pojkar hålls som sexslavar, och sexuellt våld används som bestraffning av fiender, även på regeringsnivå. Varken bacha bazi eller våldtäkt som bestraffning är lagligt, men eftersom det är makthavarna som tillämpar det så kan det ändå fortsätta.

Den religiösa intoleransen är institutionaliserad och ett avfall från islam utgör en dödlig risk. Familjens heder gör att den som inte lyder sexuella eller religiösa regler riskerar straff från den egna familjen. Statens juridiska institutioner är svaga och ersätts ofta av blodshämnd och informell rättsskipning. Minoritetsgrupper är systematiskt diskriminerade, bland dem den stora gruppen hazara som är shiamuslimer och som har ett mer östasiatiskt utseende, vilket skiljer ut den från övriga folkgrupper. Hela samhällsorganisationer bygger på klaner och släktband och det är i praktiken omöjligt att leva utan skydd från familj och vänner.

En del av de unga flyktingar som kommit till Sverige har lämnat just detta, ofta efter mycket svåra och våldsamma personliga upplevelser. Andra har vuxit upp i Iran, dit deras föräldrar har flytt från krig och förföljelse, där har de levt under apartheidliknande omständigheter och slutligen flytt när de ställts inför en överhängande risk att skickas som kanonmat till Syrien där Iran strider på Assadregeringens sida.

Asylprocessen i Sverige

När man söker asyl i Sverige påbörjas en process som i stora drag ser ut så här:

- Om man redan har sökt asyl i ett annat europeiskt land så skickas man tillbaka dit, med stöd av Dublinöverenskommelsen.
- Migrationsverket tillsätter ett ofientligt biträde som ska företräda den sökande, och genomför en utredning, inklusive en intervju med den sökande.
- Om det blir avslag kan man överklaga till Migrationsdomstolen, och därefter till Migrationsöverdomstolen.

Om man får nej i alla instanserna – och för de afghanska ungdomarna gäller det de flesta - så får man ett utvisningsbeslut och förväntas lämna Sverige. De afghanska ungdomarna ska då skickas till Afghanistan, där de är medborgare, och inte till det land där de har vuxit upp.

Om det har tillkommit nya omständigheter som innebär risk vid ett "återvändande" så kan man anmäla verkställighetshinder (VUT) mot utvisningen, även detta prövas i tre instanser och kan leda till att personen beviljas en ny prövning eller att utvisningsbeslutet kvarstår.

Sedan förra året finns också en lag om uppehållstillstånd för studier, och en ny version av den lagen är på gång – jag återkommer till detta. Ibland kan det också finnas en möjlighet att byta "spår" och ansöka om uppehållstillstånd som arbetskraftsinvandrare. Och när inget av detta lyckats finns en liten liten chans att ändå få rätt till en ny prövning genom Europadomstolen eller någon av FN:s kommittéer för mänskliga rättigheter.

Kappvänderpolitik 2015-2018

2015 var ett rekordår vad gäller antalet flyktingar som kom till Sverige. Europas gränser var i praktiken öppna för dem som överlevde farliga vandringar genom oländiga bergstrakter, livsfarliga transporter i överfulla skåpbilar och mardrömsresor i gummibåt över Medelhavet. De som flydde visste sällan vart de skulle, men bland flyktingarna spreds det på den tiden välgrundade ryktet att Sverige var ett land med mänsklig migrationspolitik. Under 2015 kom 160 000 flyktingar till Sverige. 35 000 av dem registrerades som ensamkommande barn, och av dem var 23 000 av afghansk härkomst.

I september bekräftade Stefan Löfven bilden av Sverige som en humanitär stormakt: "Mitt Europa tar emot människor som flyr från krig, mitt Europa bygger inga murar!". Men bara ett par månader senare lät det helt annorlunda. Den 24 november presenterade regeringen ett förslag till en tillfällig lag med begränsade möjligheter att få asyl och familjeåterförening. Tillfälliga uppehållstillstånd skulle bli det "normala". Åsa Romson grät på presskonferensen och blev sedan petad som språkrör och minister, men lagen antogs senare med stor majoritet i riksdagen, och gavs retroaktiv verkan från och med 25 november.

I januari 2016 aviserade Anders Ygeman och Morgan Johansson att cirka hälften av fjolårets asylsökande skulle få avslag och utvisas ut landet. Migrationsverket fick uppdraget att ge snabba besked och prioriterade därför

"lätta" fall från Syrien medan afghanerna fick vänta.

Den 20 juli trädde den tillfälliga lagen i kraft med retroaktiv verkan. Själva idén om en retroaktiv lag kritiserades av bland annat lagrådet men riksdagen antog lagen med stor majoritet. Den 2 oktober 2016 undertecknades så ett samförståndsavtal mellan Sverige och Afghanistan om "återvändande" av flyktingar, samtidigt som det skrevs avtal om bistånd. Vägen öppnades för tvångsdeportationer av asylsökande som fått avslag på sin ansökan.

De många svenskar som engagerat sig för de ensamkommande barnen tvingades inse att förra höstens välkomstord förbyts mot en iskall utvisningspolitik. Under hösten 2016 bildades de båda rörelserna "Stoppa utvisningarna av afghanska ungdomar!" och "Vi står inte ut men vi slutar aldrig kämpa", vilka presenteras närmare nedan.

Den 13 december 2016 genomfördes så den första gruppdeportationen då elva personer tvångsavvisades från Arlanda till Kabul. Deportationen möttes av en motdemonstration och insändare, men gav mycket litet eko i massmedia. Under 2017 genomfördes ytterligare fyra tvångsdeportationer i chartrade plan och en mängd ensamutvisningar på "frivillig" basis. Totalt utvisades under 2017 ca 1100 personer till Afghanistan.

Men protesterna fortsatte, och som ett försök att blidka dem presenterade regeringen en ny lag om uppehållstillstånd för gymnasiestudier. Lagen blev ett fiasko. Den är mycket oklart skriven och har tills nu bara omfattat cirka 150 ungdomar.

Under 2017 fortsatte protesterna mot utvisningspolitiken och under sensomarmen samt hösten fick frågan stor medial uppmärksamhet tack vare de sittstrejker som afghanska ungdomar genomförde i Stockholm och på andra orter. I november pressade Miljöpartiet sin regeringspartner att lägga fram en ny och utvidgad gymnasielag. Med stöd av Centerpartiet och några modiga liberaler och kristdemokrater antogs den av riksdagen den 7 juni 2018. Lagen presenteras närmare nedan.

Men deportationerna fortsatte, även människor som skulle komma att omfattas av den nya lagen utvisades under våren 2018. Taktiken ändrades från föraviserade massutvisningar till smygutvisningar av några personer i taget, och helt lagstridigt deporterades till och med personer vilkas ärenden fortfarande inte var färdigbehandlade. Under vintern och våren 2018 hölls flera stora manifestationer mot utvisningarna, men de uppmärksammades nästan inte alls av massmedia.

Själva idén om en retroaktiv lag kritiserades av bland annat lagrådet men riksdagen antog lagen med stor majoritet. (...) De många svenskar som engagerat sig för de ensamkommande barnen tvingades inse att förra höstens välkomstord förbyts mot en iskall utvisningspolitik.

"Vuxna män som ljugit om sin ålder"

Genom den retroaktiva tillfälliga lag som antogs sommaren 2016 blev åldersgränsen 18 år avgörande för personens möjlighet att få stanna i Sverige. Barn får inte utvisas om det inte finns ordnat mottagande i "hemlandet", medan "vuxna arbetsföra män" förväntas klara sig bra i Afghanistan, även om de inte känner någon där eller kanske inte ens har varit i landet. För att kunna utvisa de ensamkommande såg Migrationsverket till att skriva upp deras ålder till 18, med hänvisning till att de inte kunde göra sin ålder sannolik genom säkra dokument; att den som levte som papperslös flykting i ett grannland med nödvändighet saknar sådana dokument tog man ingen hänsyn till, och de handlingar som ändå kunde presenteras avfärdades regelmässigt med att de var alltför lätta att förfalska. Intyg från socialsekreterare, familjehem och lärare i Sverige beaktades inte och tusentals ungdomar fick sin ålder ändrad till 18 utan andra argument än att de inte kunnat bevisa motsatsen. Press och politiker tolkade det som att de "ljugit om sin ålder" och i asylprocessen sågs de som mindra trovärdiga. Av de ungdomar som fyllt eller skrivits upp till 18 har Migrationsverket bara beviljat uppehållstillstånd till cirka fem procent (augusti 2017).

De totalt godtyckliga metoderna för åldersbedömning möttes av stark kritik och våren 2017 infördes en ny metod, som byggde på magnetröntgen av knäleden och visdomständernas utveckling. Att alls låta mätning av kroppsdelar avgöra människors öde påminner skrämmande mycket om den rasbiologi som praktiserades under 1900-talets första hälft, inte minst i Sverige. Migrationsverkets egna regler säger att handläggarna ska göra en samlad bevisprövning om ungdomars ålder där de ska ta hänsyn till eventuella dokument, ungdomens egen berättelse och yttranden från socialtjänsten med flera, tillsammans med en eventuell medicinsk bedömning. Men i praktiken har man nästan alltid låtit den medicinska bedömningen fälla utslaget.

Mycket snart visade det sig dock att denna förment vetenskapliga metod var totalt rättsosäker. Varken knäledens eller tändernas mognad kan ge besked om människans ålder, och speciellt inte i de övre tonåren då människor utvecklas i mycket olika takt. De statistiska grunderna för metoden har dömts ut av statistikprofessorer, och läkare har lämnat Rättsmedicinalverket i protest mot att verket ställer sig bakom en metod som inte har prövats vetenskapligt. Det finns heller ingen myndighet som kontrollerar hur bedömningarna görs, inga journalanteck-

ningar och inga namn på de läkare som bedömer röntgenplåtarna. För ungdomarna livsavgörande bedömningar görs alltså anonymt och helt utan insyn, men trots mycket allvarlig kritik mot metoden och dess tillämpning vidhåller Migrationsverket att den är ett rättssäkert sätt att bedöma de unga flyktingarnas ålder.

Afghanistan är inte säkert

Frågan om flyktingarnas ålder har kommit att dominera den offentliga debatten, medan det har sagts och skrivits väldigt lite om att Afghanistan är farligt, alldeles oavsett om man är "vuxen" eller ej. Migrationsverket ansvarar för att skriva rättsliga ställningstaganden som man lutar sig mot vid bedömning av de risker som möter en "återvändande". Det senaste sådana ställningstagandet skrivs i augusti 2017 och bygger på uppgifter som gällde första halvåret 2017 eller är ännu äldre. Trots att en rad internationella organisationer, inklusive FN, uppmärksammat det kraftigt försämrade säkerhetsläget så hävdar det svenska Migrationsverket fortfarande att det finns områden i Afghanistan dit en ung människa som inte känner någon och som aldrig förr varit i landet kan skickas utan risk.

Den rättsosäkra asylprocessen

De godtyckliga åldersuppskrivningarna och den falska bilden av Afghanistan som ett säkert land innebär att asylprocessen är i grunden rättsosäker. Det är uppenbart att syftet är att ge avslag och Migrationsverkets negativa beslut kan motiveras på de mest groteska sätt, några exempel:

- Religiös inställning "förefaller inte självupplevd" och intyg från kyrkor och präster negligeras
- Sexuell läggning "ej bevisad"
- Ordnat mottagande anses finnas hos en farbror som har våldtagit killens mamma och tvingat henne att fly med sina barn
- Inga afghanska dokument godtas, eftersom de går att förfalska
- Uppenbara skriv- eller tolkningsfel används mot den sökande, men rättas om de skulle vara till hens fördel.
- Man tror på den sökandes berättelse om övergrepp och tortyr men säger att "det är glömt nu så du kan åka"

Grundantagandet är att den som inte kan bevisa sin uppgivna ålder är en lögnare. Till detta kommer en total brist på förståelse för att man inte kan eller våga berätta "allt" för en myndighetsperson eller tolk man inte har förtroende för.

Tusentals utsatta ungdomar

Hanteringen av ungdomarna gör dem utsatta i två led. Det första handlar om uppskrivningen till 18 år, även om de inte fått avslag på asylansökan så förlorar de då sin goda man och socialsekreterare och flyttas från familjehem eller HVB-hem för ungdomar till Migrationsverkets boende för vuxna. De rycks upp från sina nyskapade nätverk och skickas till en annan del av landet, vilket gör att de får svårt att fortsätta gå i skolan. Många väljer att inte flytta och blir då i praktiken hemlösa – med 1800 kronor/månad att leva på. Kommunerna har fått statliga pengar för att ordna bostäder åt de ungdomar som fortfarande är i asylprocessen, men pengarna är inte öronmärkta och många kommuner använder dem på annat sätt. De ungdomar som har tur kan hitta frivilliga familjehem, som ibland men inte alltid, får en liten ersättning. Men många ungdomar är helt hemlösa, sover på järnvägsstationerna eller flyttar runt bland kompisar som riskerar sin egen bostadssituation om det blir avslöjat.

När ungdomarna får sitt tredje avslag hamnar de i ett ännu sämre läge. De kan acceptera att "återvända" och har då en viss chans att få återetableringsstöd. Men de allra flesta avvisar den möjligheten, de kan överhuvudtaget inte tänka sig ett liv i Afghanistan. En del flyr till andra länder i Europa där det finns en viss chans att de får en ny prövning – men de riskerar också att skickas direkt tillbaka till den svenska gränspolisens.

Återstår då att stanna i Sverige, gå under jorden och leva papperslöst – ett hårt liv. Man har inga pengar och riskerar hela tiden att bli fångad av polisen. I den situationen är man helt beroende av andras välvilja; att i bästa fall få hjälp med att anmäla verkställighetshinder (VUT) eller ansöka om uppehållstillstånd enligt gymnasielagen. Den som fångas av polisen placeras i "förvar", det vill säga ett flyktingfängelse. Det finns de som suttit i förvar i betydligt mer än ett halvår, till en kostnad av 3600: kronor/dygn.

Uppskattningsvis 12 000 ungdomar lever alltså i någon sorts limbo i Sverige, det säger sig självt att de inte mår bra. Utöver sina obearbetade trauman från hemlandet och flykten har de fått nya trauman genom asylprocessen och otryggheten i Sverige. De är ensamma, de saknar sina familjer och de lever i ständig rädsla för avslag eller deportation. Majoriteten plågas av psykisk ohälsa, många uppvisar självskadebeteenden och självmord ses som en utväg för skrämmande många. Under 2017 tog åtminstone 15 ensamkommande ungdomar sina liv och mångdubbelt

Frågan om flyktingarnas ålder har kommit att dominera den offentliga debatten, medan det har sagts och skrivits väldigt lite om att Afghanistan är farligt, alldeles oavsett om man är "vuxen" eller ej.

Stöd utvisningshotade ungdomar!

Ge ditt bidrag till mat, bostad, kollektivtrafik!

Stöttepelaren – stödförening för ensamkommande barn och ungdomar

Bankgiro 5228-2381

Swish 123 583 19 04

Bankkonto SEB 5368 11 065 76

<http://stottepelaren.se>

flera lades in på sjukhus efter självmordsförsök.

Risken är stor att de tar till drogmisbruk som självmedicinering. De som saknar stöd från samhället eller ett eget nätverk är värnlösa mot sexuellt utnyttjande eller tvångsarbete och kan tvingas till prostitution eller kriminalitet för att försörja sig. Ungdomar som vill och kan studera och arbeta tvingas in i ett skuggsamhälle, som är destruktivt för både dem själva och för samhället som helhet.

Trots allt detta är det väldigt många av ungdomarna som fortsätter att kämpa för en framtid i Sverige. De är mycket studiemotiverade, har lärt sig bra svenska och får goda resultat i skolan. Mötet med kunskap, yttrandefrihet, religionsfrihet och relativ jämlikhet mellan könen har givit dem möjligheten att själva avgöra vem de vill vara och hur de vill forma sina liv. De hoppas och kämpar för att Sverige ska acceptera dem som fullvärdiga samhällsmedlemmar.

Den nya gymnasielagen

Den 7:e juni 2018 antog riksdagen lagen om tillfälligt uppehållstillstånd för studier. Enligt Migrationsverket kan den omfatta drygt 9200 personer, varav 8100 är afghaner. Lagförslaget har fått mycket hård kritik från lagrådet och en rad remissinstanser. Det ger möjlighet till ett tillfälligt andrum för den som omfattas, men inga garantier

inför framtiden. Men tusentals ungdomar omfattas inte av lagen på grund av dess godtyckliga avgränsningar om - ankomstdatum; man ska kommit till landet senast 24/11 2015, med avsikt att söka asyl. Hur detta ska tolkas återstår att se.

- ålder; måste vara minst 18 vid första avslag. De som skrivits upp i ålder omfattas, medan de som accepterats som underåriga inte omfattas.

- tid för första avslag. Migrationsverkets första beslut om avslag ska ha fattats inom 15 månader, och tidigast 20 juli 2016.

För att visa hur orättvist lagen slår presenterar jag fem afghanska killar som alla var nyss fyllda 16 när de kom till Sverige. Alla fem fick senare avslag på sina ansökningar om asyl. Den nya lagen gäller bara en av dem.

ALI kom till Köpenhamn den 20 november 2015, var sjuk och hungrig och träffade en solidarisk person som gav honom mat och vila ett par dagar innan han fortsatte till Sverige.

Hans asylansökan registrerades först den 25 november, alltså en dag efter det datum som lagen sätter som gräns. BASIR fortsatte direkt till Sverige och blev registrerad som asylsökande den 23 november 2015, alltså innan lagens brytdatum. Men det hjälpte inte, eftersom han fick sitt avslag och blev uppskriven till 18 år den 20 februari 2017,

ett par dagar innan den magiska gränsen om 15 månader till första avslag. MAHDI kom till Sverige den 20 november 2015. Migrationsverket trodde på hans ålder och bestämde i mars 2017 att han var ett barn och skulle utvisas till Afghanistan där han har en farbror. Han var alltså 17 vid avslaget och omfattas då inte av lagen. MORTEZA kom också till Sverige den 20 november. Han är stor och kraftigt byggd och efter en snabb blick på honom bestämde registreringshandläggaren att han ljög om sin ålder och registrerade honom som 18. Ingen intervju, ingen medicinsk åldersbestämning, bara det som kallt brukar kallas "okulär besiktning". OMID, vars namn betyder hopp, blev liksom Basir registrerad som asylsökande den 23 november. Han fick sitt avslag och blev uppskriven till 18 år den 28 februari 2017, en vecka efter Basir och därmed på rätt sida den livsavgörande tidsgränsen.

Ali, Basir, Mahdi och Omid fick bo i svenska familjer och börja svensk skola. Morteza fick inte börja skolan men har lärt sig bra svenska på egen hand, genom självstudier på bibliotek. Alla fem har svenska vänner och vill inget hellre än att bygga sin framtid här. Med den nya lagen är bara Omid välkommen att stanna, medan de andra fyra ska jagas av polis, sättas i förvar och deporteras till ett land i kaos. Eller

– om de lyckas hålla sig undan för att rädda sina liv – dömas till ett liv som papperslösa i Sverige.

Motståndsrörelsen

Hösten 2016 startades två grupper som fått mycket stor betydelse för att lyfta de ensamkommandes situation, informera allmänheten och tvingat fram politiska åtgärder.

Vi står inte ut men vi slutar aldrig kämpa är ett nätverk av professionella och volontärer som på olika sätt arbetar med ensamkommande ungdomar, oavsett ursprung. Närverket startades av fyra kvinnor, där de som synts mest i offentligheten är läraren Sara Edvardson Ehrnborg och socionomen Kinna Skoglund. Mycket snabbt anslöt sig tusentals andra, och nätverket har idag mer än 10 000 medlemmar. Vi står inte ut arrangerar aktioner, publicerar rapporter, skriver pressmeddelanden och uppvaktar politiker och myndigheter. Man arbetar mycket via facebook, där man har ett antal slutna grupper för erfarenhetsutbyte mellan medlemmarna.

Stoppa utvisningarna av afghanska ungdomar! bildades av läkaren Ingrid Eckerman som ett upprop/namninsamling och en facebookgrupp. Man har en hemsida som ständigt uppdateras med både fakta och argumenterande texter, driver brevkampanjer och skriver debattartiklar. Facebookgruppen, som idag har nästan 22 000 med-

lemmar, är öppen för alla som är engagerade i frågan, oavsett profession. Till skillnad från Vi står inte ut välkomnar man även de ensamkommande själva som medlemmar, och utöver den ursprungliga funktionen som opinionsbildare och informations-spridning har facebookgruppen blivit viktig för att ge stöd och råd till oroliga och förtvivlade ungdomar. Det har bildats två slutna undergrupper som mer specifikt har syftet att förmedla hjälp och erbjuda erfarenhetsutbyte om känsliga frågor. Hösten 2017 bildades föreningen Stöttepelaren som samlar in pengar och genom ett 20-tal lokalgrupper förmedlar stöd till ungdomar som hamnat utanför alla stödsystem.

Sittstrejk

På sensommaren 2017 startades rörelsen Ung i Sverige. En liten grupp afghanska ungdomar började sittstrejka på Mynttorget i Stockholm med krav

på att Migrationsverket skulle stoppa utvisningarna till Afghanistan. Gruppen växte snabbt, sittstrejken flyttades till Medborgarplatsen och de afghanska ungdomarna och Ung i Sveriges förgrundsgestalt Fatemeh Khavari fick stort utrymme i massmedia. Sedan sittstrejken avslutades efter någon månad har Ung i Sverige genomfört andra aktioner och arbetat med de ensamkommandes frågor på andra sätt, till exempel genom bostadsförmedling.

Även i andra städer än Stockholm har afghanska ungdomar kämpat för sina rättigheter. Sittstrejken i Göteborg har varje fredag sedan i augusti vandrat till Migrationsverkets lokalkontor för att framföra sina krav. En av manifestationens ledare, Zarah Samadi, kommer senare i år att få ta emot Raoul Wallenberg Academy:s ungdomspris Ungt Kurage tillsammans med bland annat Ali Zardadi, som efter bara ett drygt år i

Sverige publicerade boken Ängeln och Sparven och som reser runt i landet och håller föreläsningar om de ensamkommande ungdomarnas situation. 2017 var också en av prisvinnarna en afghansk ungdom, Ahmad Rahimi som bland annat arbetar med videofilmer där han intervjuar politiker och belyser den rättsosäkra asylprocessen. Arif Moradi, som också var med och grundade Sittstrejken i Göteborg, har presenterat videofilmer där han förmedlat hopp och mod till andra ensamkommande ungdomar och hållit en mängd föreläsningar runt om i landet. Vänsterpartiet röstade mot den tillfälliga lagen och har i princip stött de ensamkommandes kamp, men med mycket skiftande intensitet. Riksdagsledamoten Christina Høj Larsen har på ett mycket aktivt sätt utnyttjat sin position för att lyfta frågan och föra fram starka argument. Men även inom andra partier, både regeringspartier och op-

position, är det många som engagerat sig för de ensamkommande och säkert bidragit till att den nya gymnasielagen nu kommer att bli verklighet. Både Vi står inte ut och Stoppa utvisningarna har medlemmar och aktivister som kan samarbeta bra kring vår gemensamma fråga trots att vi för övrigt har helt skilda politiska och religiösa uppfattningar.

Samma dag som detta skrivs förväntas den nya gymnasielagen antas av riksdagen. Regeringen hoppas att frågan om asylpolitik och ensamkommande ungdomar därmed ska kunna läggas åt sidan, men den rörelse som kämpar för och med ungdomarna kommer inte att låta det ske. Vi ger oss inte förrän alla utvisningar till Afghanistan stoppas och ungdomarna erbjuds en trygg och varaktig framtid i Sverige. <<

Intervju med två aktivister

Bröderna Mojtaba och Mostafa Amiri kom till Sverige sommaren 2015, efter att ha vuxit upp som papperslösa flyktingar i Iran. De blev uppskrivna i ålder och är enligt Migrationsverket idag snart 20 år gamla, med en månads åldersskillnad. De har fått flera avslag men deras asylärenden är ännu inte slutgiltigt avgjorda.

Mojtaba och Mostafa är hazarer och har ända sedan ankomsten till Sverige engagerat sig för hazarernas rättigheter.

– Vi hazarer har ett mera östasiatiskt utseende som skiljer sig från alla andra människor i Afghanistan, berättar Mostafa Amiri. Vi har varit förföljda i Afghanistan under långa tider, och under talibanernas styre var vi mycket utsatta eftersom de flesta hazarer också är shiamuslimer. Många flydde då till Pakistan eller Iran. Även människor från andra folkgrupper flydde från talibanerna, men av dem som kom till Iran var nästan alla hazarer.

Som papperslös flykting i Iran har man inga rättigheter och måste jobba nästan som slavar. Små barn gör tunga jobb på till exempel byggen, jobb som i ett land som Sverige görs av maskiner. Om man skadar sig så får man ingen hjälp, för sjukhusen tar inte emot afghaner.

Mostafa berättar vidare att den som är papperslös flykting i Iran inte har någon ID-handling och inte kan söka hjälp från polisen om hen blir slagen eller utsatt för andra brott. Afghanska barn får inte gå i den vanliga skolan men det finns enklare skolor som tar emot afghanska barn.

Men det största hotet mot hazarerna i Iran är kriget i Syrien. På grund av sitt utseende blir hazariska killar lätt hittade och fångade av polisen och ställs sedan inför valet att deporteras till Afghanistan eller skickas till Syrien. För att då välja kriget lockas de med religiösa argument och får också löften om att deras familj ska få det bättre om de åker. Väl i Syrien får de ingen militär utbildning utan skickas ut som minröjare eller mänskliga sköldar.

– Det är inte så många som kommer tillbaka. För att slippa detta flydde jag och min bror och många andra, säger Mostafa. Flykten var inte lätt, och det är naturligt att det är mest killar som flyr. Man måste vara ung och stark för att klara alla strapatser, och för tjejer är resan farlig också på andra sätt.

Varken Mostafa eller Mojtaba kan tänka sig att leva i Afghanistan efter sina nästan tre år i Sverige. Här finns en åsiktsfrihet och en jämställdhet mellan könen som gör att de för första gången kan leva som de personer de är, inte minst viktig är här religionsfriheten. Både Mojtaba och Mostafa har lämnat den muslimska tro som de är uppfostrade till och Mojtaba förklarar vilka risker det innebär:

BILD. Mojtaba Amiri

BILD. Mostafa Amiri

FOTO: Alex Fuentes

– En apostat är en person som har lämnat islam för till exempel kristendom eller judendom eller, som jag, har slutat erkänna någon gud och blivit ateist. Allt detta är enligt sharialagen belagt med dödsstraff för den som tidigare har varit muslim. Afghanistan är uttryckligen en islamisk republik, och en apostat utgör ett hot mot hela den sociala och politiska ordningen i samhället. Det gäller både för sunni- och shiamuslimer.

Även om hen inte blir dödad så förlorar en apostat alla medborgerliga rättigheter. Apostatens familj måste förskjuta hen för att inte själva bli drabbade. En person som saknar socialt nätverk har väldigt svårt att klara sig i Afghanistan, berättar Mojtaba Amiri. Om en person vägrar be eller

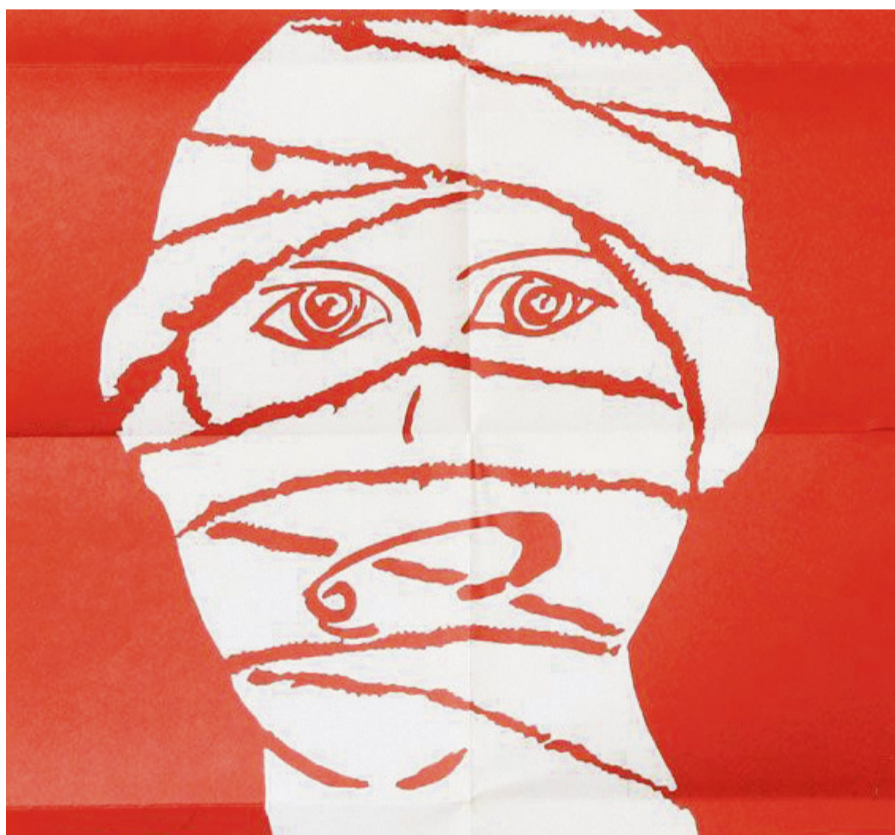
praktisera islam så kan informationen sprida sig snabbt genom sociala medier. Dessutom har man nu börjar introducera en ny digitalt baserad ID-handling som bland annat ska ange religion. Den som inte är muslim måste alltså antingen ljuga om sin religion eller ständigt riskera sitt liv genom informationen på ID-kortet.

Allra farligast är det i de delar av landet – idag ungefär hälften – som kontrolleras av talibanerna. De accepterar varken apostater eller shiamuslimer, och den som dessutom är hazaradrar till sig deras uppmärksamhet redan genom sitt utseende. Trots detta väljer Sveriges regering och migrationsverket att utvisa apostater till Afghanistan. <<

Kapitalism och demokrati

– en relation med förhinder

Den 9 september i år går det svenska folket till riksdags-, regions/landstings- och kommunval, då de politiska partierna återigen får möjlighet att lufta sina ideologiska käpphästar. Men hur står det egentligen till med den borgerliga demokratin, i ett historiskt perspektiv? Vad är dess förutsättningar? Och hur kan relationen kapitalism-demokrati beskrivas? Det är några av de frågeställningar som Mattias Börjesson tar sig an.

Politisk demokrati är i sin nutida bemärkelse ett relativt modernt fenomen. Innevarande år är det cirka hundra år sedan man beslutade att införa allmän och lika rösträtt för i princip samtliga myndiga medborgare i Sverige.¹ I den kapitalistiska västvärlden infördes politisk demokrati under första halvan av 1900-talet: I Australien (1903); Nya Zeeland (1907); Österrike (1918); Finland (1919); Tyskland (1919); Sverige (1919); USA (1920) och Storbritannien (1928).² Under 1930-talet avskaffades

demokratin i Östeuropa, Sydeuropa och stora delar av Centraleuropa. Men efter andra världskrigets slut etablerades kapitalistiska demokratier i hela Västeuropa, Italien och Japan (1945); Indien (1947); Sydeuropa (1970-tal); Östeuropa (1989); och en stora delar av Central- och Sydamerika (1990-talet).

I historiens backspegel framstår den liberala demokratin som en politisk framgångssaga under 1900-talet. Teorin om den liberala demokratin omdvikliga spridning, och dess naturliga koppling till etablerandet av kapitalism och ”fria” marknader, har en lång historia som kan härledas tillbaka till upplysningen, kodifierad i 1800-talets liberala historieskrivning. Det var dock först i samband med kalla kriget, kampen mellan den ”fria” marknadsekonomiska Västvärlden och det ”ofria” planekonomiska Östblocket, som tesen om sambandet mellan kapitalism och demokrati blev en hegemo-

nisk teoretisk utgångspunkt för den borgerliga intelligentsian. En tes som även användes propagandistisk mot alla försök till ekonomisk demokrati och mer radikala samhällsomvälvningar. I början av 1990-talet fick teorin ny spridning genom Francis Fukuyamas artikel om den kapitalistiska demokratis seger och ”historiens slut”, vilken gavs ut kort efter Östblockets sammanbrott 1989-1991.³

Historiskt motstånd

I en längre historisk analys finns det dock skäl att ifrågasätta tesen om ett naturligt samband mellan kapitalism och demokrati. Inga kapitalistiska stater var demokratier under 1800-talet, även om det i en del liberala stater fanns vissa medborgerliga fri- och rättigheter och valda församlingar. I liberala stater, som Storbritannien, USA och Sverige, saknade dock folkmajoriteten rösträtt och genom en mängd ”skyddsordningar”, som av eliten valda överhus och graderad rösträtt efter inkomst, säkrades en permanent borgerlig majoritet i parlamenten. Kraven från vänstern och arbetarrörelsen om allmän och lika rösträtt möttes av förbittrat motstånd, främst från konservativt håll men även från liberaler. En vänsterliberal och progressiv filosof som John S. Mill tog exempelvis avstånd från en sådan radikal reform. Enligt såväl liberaler som konservativa skulle allmän rösträtt leda till det kapitalistiska samhällets undergång. De föreställde sig att de egendomslösa klasserna skulle använda sitt politiska inflytande till en omfördelning av borgarklassens egendom, eller som Lord Abinger formulerade sig 1842:

*En folklig församling som värnar om demokratiska principer, och som väljs av personer där en stor majoritet inte har någon egendom och är beroende av manuellt arbete...det första som en sådan församling skulle göra vore att försöka avskaffa egendom.*⁴

Under 2000-talet har samhällsutvecklingen gjort det tydligare att sammanflätningen mellan demokrati och kapitalism kan ha varit en historisk tillfällighet och att vi nu ser exempel på att den är i upplösning.

ARTIKELFÖRFATTARE

Mattias Börjesson

är lektor i pedagogik med inriktning mot utbildningspolitik.

Slutsatsen blir att det inte finns något harmoniskt förhållande mellan kapitalism och demokrati, snarare råder det en spänning. Demokrati förstådd som politisk jämlikhet och likställdhet mellan medborgare, vilket tar sitt uttryck i allmän och lika rösträtt, står i motsättning till en kapitalistisk ekonomi vars främsta kännetecken är att en liten minoritet egendomsägare monopoliserar produktionsmedlen och därmed får makt över kollektivet av lönearbetsare. Under 2000-talet har samhällsutvecklingen gjort det tydligare att sammanflätningen mellan demokrati och kapitalism kan ha varit en historisk tillfällighet och att vi nu ser exempel på att den är i upplösning. Auktoritära regimer i Kina, Ryssland och Vietnam förenar en kapitalistisk ekonomi – och ett allt större materiellt välstånd – med politiskt förtryck och diktatur. I sedan länge liberala västerländska demokratier underordnas folkstyret den globaliserade kapitalismens logik. Fri rörlighet för kapital, omlokalisering av produktion, övernationella handelsavtal, EU-medlemskap och ”oberoende” riksbank underminerar demokratiskt fattade beslut, men framförallt skapas ett institutionellt ramverk där demokratins räckvidd redan från början är begränsad. Här väcks frågan om det finns det någon naturlig koppling mellan kapitalism och demokrati? Var kanske den kapitalistiska demokratins expansion i större delen av världen under 1900-talet en historisk tillfällighet? Slutsatsen att demokratiska landvinningar kan rullas tillbaka verkar uppenbar. I en värld under kapitalets hegemoni och svag politisk organisering från de underordnade grupperna, kan demokratin först försvagas, omvandlas till ett utanpåverk, för att till sist helt avskaffas.⁵

Demokratins förutsättningar

Utifrån resonemanget om en motsättning mellan demokrati och kapitalism blir den centrala frågan för folkliga rörelser vilka samhälleliga förutsättningar och former av social mobilisering som måste till för att säkra demokratins överlevnad? En utgångspunkt som kan bidra till ökad förståelse är den maktresursteori som utvecklats av Walter Korpi.⁶ Utifrån denna teori utgör kapitalistklassens kontroll över egendom en särskilt viktig tillgång. En annan, i förhållande till egendomen underordnad men ändå viktig, tillgång är kontrollen över arbetskraften. Arbetarklassens fackliga och politiska organisering under 1900-talets första decennier innebar att den till stor del tog kontrollen över utbudet av arbetskraft. Man fick en politisk makt i samhället, eller mer teoretiskt uttryckt, det politiska styrkeförhållandet

mellan kapital och arbete försköts till ett för arbetarklassen mer gynnsamt läge. Därmed kunde arbetarrörelsen tvinga borgerligheten till politiska eftergifter, först genom införande av allmän och lika rösträtt och åtta timmars arbetsdag, senare genom etablering av välfärdsstaten. De formaliserade demokratiska rättigheterna kan ses som ett resultat av arbetarrörelsens och andra folkliga rörelsers organisering och styrka. Delar av borgerligheten insåg också att det kapitalistiska systemet skulle få en större legitimitet hos folket med en viss demokratisering av samhället, samtidigt som potentiellt farliga klasser kunde integreras, och mer revolutionära samhällsomstörtande krav modereras inom ramen för en formell politisk demokrati.

Efter genomförandet av rösträttsreformer, och efter att mer radikala försök till revolutioner hade slagits ned i Tyskland 1918-1923, var socialdemokratin rådvill, såväl i Sverige som internationellt. Den allmänna och lika rösträtten hade inte lett till en majoritet för arbetarrörelsen i parlamenten. I de länder socialdemokratin kommit i regeringsställning, som i Sverige, administrerade formellt socialistiska partier ett kapitalistiskt system utan möjlighet att genomföra socialt utjämnande reformer. Europa präglades under 1920-talet av en konservativ hegemoni, efter de vänsterradikala åren i samband med första världskrigets slut. I de länder som den liberala demokratin överlevde var arbetarrörelsens partier i minoritet. Samtidigt uppkom en ny dödlig fara för arbetarrörelsen; fascismens politiska organisering ledde till demokratins undergång och krossandet av arbetarrörelsen i Italien och Tyskland. I Östeuropa återetablerades traditionellt konservativa auktoritära regimer, medan Sovjetunionen utvecklades till en stalinistisk diktatur. En bedömare av det politiska läget under 1920- och 1930-talet skulle förmodligen dragit slutsatsen att experimentet med kapitalistisk demokrati verkade bli en kort episod i mänsklighetens historia. Liberala demokratier präglades av ekonomisk stagnation och ojämlikhet, samtidigt som arbetarrörelsens svaghet möjliggjorde en progressiv reformpolitik för att åtgärda dessa problem. Samtidigt underminerade den ekonomiska och politiska stagnationen förtroendet för den kapitalistiska demokratin.⁷

Den skandinaviska modellen

Det som ändrade situationen under 1920- och 1930-talet var att arbetarrörelsen fortsatte att stärkas i många av de länder i vilka den liberala demokratin överlevt 1920- och 1930-talets

politiska och ekonomiska kriser, bland annat i de skandinaviska länderna. De demokratiska fri och rättigheterna underlättade för arbetarrörelsens fackliga och politiska organisering. Den politiska demokratin öppnade upp möjligheten för en ”reformistisk klasskamp” som strategi för arbetarrörelsen att omvandla samhället i progressiv riktning (funktionssocialism).⁸ I Skandinavien fortsatte fackföreningsrörelsen att stärkas under 1920-talet, men mötte samtidigt ett militant motstånd från kapitalistklassen. Allt starkare fackföreningar och arbetsgivarnas ovilja att acceptera detta nya styrkeförhållande, ledde till att decenniet kom att präglas av hårda konflikter på arbetsmarknaden och omfattande strejker. De hårda klasskonflikterna under 1920-talet ledde fram till klasskompromissen under 1930-talet. Asbjørn Wahl har poängterat att denna kompromiss – och välfärdsstatens framväxt – inte bör förstås som resultatet av ett förnuftigt samförstånd, utan var produkten av ett historiskt tillfälligt maktförhållande som gjorde att arbetarklassen hamnade i ett mer gynnsamt läge. Det var först när arbetarklassen blivit en mäktig och organiserad faktor som kapitalistklassen insåg att den var tvungen att kompromissa. Kapitalistklassen tvingades till ekonomiska och politiska eftergifter, samtidigt som arbetarrörelsen fick möjlighet att genomföra reformer som omedelbart gynnade arbetarklassen.⁹ Under 1930-talet skedde en utveckling i USA som motsvarande den som inträffat i Skandinavien, och resultatet av andra världskriget – med fascismens krossande och framväxten av stora kommunistpartier – ledde till samma utveckling i Västeuropa efter krigsslutet 1945. Under den ekonomiska boomen efter andra världskriget skapades dessutom utrymme för omfattande välfärdsreformer. Utifrån det jämviktsläge mellan arbete och kapital som formerats under 1930- och 40-talet, kunde arbetarrörelsen säkerställa att en stor del av tillväxten under de goda åren 1945-1975 kom arbetarklassen till del. Arbetarrörelsens styrka perioden 1945-1980 möjliggjorde decennier av reformer som ledde till att arbetarklassen i Västeuropa (undantaget Irland) tillförsäkrades universella socialförsäkringar (till exempel pension och arbetslöshetsunderstöd) och välfärdstjänster (till exempel sjukvård och utbildning).

Etableringen av välfärdsstater 1945-1980 ledde till en massiv förbättring av folkflertalets levnadsvillkor, men stärkte även den kapitalistiska demokratins legitimitet. Den sociala basen för rörelser som var systemkritiska till den kapitalistiska demokratin, som fascism och stalinism, underminera-

Etableringen av välfärdsstater 1945-1980 ledde till en massiv förbättring av folkflertalets levnadsvillkor, men stärkte även den kapitalistiska demokratins legitimitet.

des successivt i Västeuropa. När de stalinistiska regimerna i Östeuropa gick under 1989–1991 framstod den demokratiska kapitalismen som den enda gångbara modellen för en för- ening av ekonomisk och demokratisk utveckling. Det är en historiens ironi att de samhälleliga förhållanden som lett till hegemonin för den kapitalistiska demokratin, just hade börjat undermineras under 1980-talet. Arbetarrörelsens maktställning, som hade varit avgörande för välfärdsstatens framväxt och för minskad ojämlikhet under efterkrigstiden, försvagades kraftigt i hela Västvärlden från detta decennium och framåt. Globalisering, nya villkor för kapitalackumulation, omlokalisering av företag, strukturella förändringar inom arbetarklassen, tilltagande ekonomiska kriser, en massiv expansion av arbetskraftsreserven i och med öppningen av Östblocket och Kina, samt en av borgerligheten organiserad nyliberal motoffensiv ledde till en försvagning av arbetarrörelsen och att kapitalet till stor del återtog den maktställning som den förlorat under 1930- och 1940-talet. Därmed försvann den balans i de politiska styrkeförhållanden mellan arbete och kapital som varit den samhälleliga grunden för reformer som syftade till utjämning av inkomst och förmögenhet samt fördelning av välfärdstjänster efter behov.

Nyliberalismen

Den nyliberala utvecklingen tog sin början i den anglosaxiska världen under andra halvan av 1970-talet. I dessa länder kunde kapitalistklassen basera sin offensiv på en redan under efterkrigstiden existerande konservativ opposition mot ekonomisk omfördelning och välfärd. Under 1980-talet stärktes successivt den globala maktförskjutningen från arbete till kapital, vilket ledde till en politisk kursomläggning bort från ekonomisk omfördelning även i länder som präglats av en historisk stark arbetarrörelse och omfattande välfärdstater.¹⁰ I Östeuropa infördes en nyliberal form av demokratisk kapitalism, vilken i brist

på folkligt stöd i många länder senare utvecklades i nationalistisk och auktoritär riktning (Ungern, Polen).¹¹ I likhet med mellankrigstiden kännetecknas kapitalistiska demokratier sedan 1990-talet av ökad ojämlikhet och ett begränsat demokratiskt inflytande för folkflertalet, samtidigt som progressiva rörelser saknar samhällelig tyngd att genomföra de reformer som skulle kunna vända den för demokratin negativa utvecklingen. Under samma tid har folkligt missnöje med ökad ojämlikhet och försämrad välfärd skapat en social bas för högnationalistiska rörelser till politisk mobilisering, vilket hotar grundläggande demokratiska landvinningar under 1900-talet; eller som R. H. Tawney formulerade det hela 1950:

*Demokrati är instabilt så länge som det förblir enbart ett politiskt system och inget mer, istället för att vara inte bara en styrelseform utan en samhälls- och livsform som harmonierar med denna typ av samhälle.*¹²

Den kapitalistiska demokratin utvecklades under 1900-talet, med genombrottet i Västvärlden i samband med första världskrigets slut, vitaliseringen och spridningen till stora delar av världen under andra halvan av 1900-talet och slutligen tendenser till försvagning och tillbakagång under 2000-talet, allt detta visar på den kapitalistiska demokratin inneboende svagheter. Det fanns aldrig något naturligt samband mellan kapitalism och demokrati. Kapitalismen är till sin natur snarare antidemokratisk: samhällets egendom koncentreras till en liten elit, som därmed får en enorm makt; mest konkret i förhållande till löntagarna genom makten över organisationen och fördelningen av arbetet. Demokratiska fri- och rättigheter utgör ett potentiellt hot mot kapitalet eftersom de ger större möjligheter för arbetarklassens fackliga och politiska organisering. Under en specifik historisk period rådde ett styrkeförhållande mellan arbete och kapital som tvingade borgerligheten att acceptera allmän

rösträtt i stora delar av världen under 1900-talet, men samtidigt kontrollerade kapitalistklassen egendomen och innehade även fortsättningsvis den starkaste positionen. Grundproblemet var att demokratin aldrig utvidgades till egendomsfördelningen i samhället och löntagarnas rätt till inflytande på arbetsplatsen. Men en sådan utveckling mot ekonomisk demokrati hade krävt ett avskaffande eller en kraftig omstrukturering av kapitalismen. Strävanden i en sådan riktning ledde till ett massivt motstånd från det privata näringslivet. Två svenska exempel på detta är dels förslaget om ökad statlig reglering av ekonomin efter andra världskriget (socialdemokratin 27-punktsprogram) och dels förslaget om löntagarfonder under 1970- och 1980-talet. Under den följande nyliberala perioden av ”kontra-reformer” från och med 1980-talet och framåt kom mer radikala strävanden att försvinna från den politiska dagordningen. Kapitalistklassen återtog tidigare förlorade positioner samtidigt som arbetarrörelsen försvagades. Givet dessa erfarenheter är en lärdom för arbetarrörelsen att det inte är tillräckligt att kämpa för demokratiska rättigheter och allmän välfärd. Ska dessa progressiva landvinningar permanentas och demokratin säkras, så krävs att kapitalets maktbas – ägandet – upphävs. Därmed uppkommer nödvändigheten för arbetarrörelsen att finna strategier för att realisera den ekonomiska demokratin i samhället. Erfarenheter av statligt ägande, såväl i kapitalistiska stater som i före detta stalinistiska planekonomier, visar att det inte är tillräckligt att förstatliga storföretagen. En reell ekonomisk demokrati måste framför allt handla om att arbetarna äger och styr företagen genom ekonomiska Kooperationer.¹³ Arbetarrörelsen måste alltid försvara alla demokratiska landvinningar, men ett förverkligande av de demokratiska idealen om jämlikhet och likställdhet mellan medborgarna kräver ekonomisk demokrati. <<

Ska dessa progressiva landvinningar permanentas och demokratin säkras, så krävs att kapitalets maktbas – ägandet – upphävs. Därmed uppkommer nödvändigheten för arbetarrörelsen att finna strategier för att realisera den ekonomiska demokratin i samhället.

¹ Vissa grupper, som manliga medborgare utan fullgjord värnplikt, skattskyldiga och understödstagare av fattigvård, förblev undantagna från rösträtt fram till 1945 och vuxna som förklarats omyndiga till 1989.

² Therborn, Göran (1980). *Kapitalism och rösträtt*. Om den borgerliga demokratin uppkomst. Lund: Arkiv.

³ Fukuyama, Francis (1992). *Historiens slut och den sista människan*. Stockholm: Norstedt.

⁴ Foot, Paul (2005). *The Vote. How the Vote was won and how it was undermined*. London: Viking. (översättning; Evelina Johansson)

⁵ Foot (2005).

⁶ Walter, Korpi (1981). *Den demokratiska klasskampen – svensk politik i jämförande perspektiv*. Stockholm: Tiden.

⁷ Katznelson, Ira (2013). *Fear itself: the New Deal and the origins of our time*. New York: Liveright Publishing.

⁸ Elmbrant, Björn (2015). *Innan mörkret faller: ska 30-talet hinna i kapp oss?* Stockholm: Atlas.

⁹ Wahl, Asbjørn (2009). *Velferdsstatens vekst - og fall?* Oslo: Gyldendal

¹⁰ Greider, Göran (2010). *Det måste finnas en väg ut ur det här samhället*. Stockholm: Ordfront.

¹¹ Kowalik, Tadeusz (2011). *From Solidarity to sellout: the restoration of capitalism in Poland*. New York: Monthly Review Press.

¹² Foot (2005). (översättning; Evelina Johansson)

¹³ Wolff, Richard D. (2012). *Democracy at work: a cure for capitalism*. Chicago, Illinois: Haymarket Books.

Malm vs. konstruktionism, hybridism och nymaterialism

I sin senaste bok tar sig Andreas Malm på sig uppgiften att granska och kritisera den alltmer inflytelserika teoretiska trend som gör gällande att vi inte kan göra skillnad på naturens och samhällets egenskaper, samtidigt som han försöker utveckla en historiematerialistisk teori som kan erbjuda klimatrörelsen vägledning. Carl Wilén har läst den.

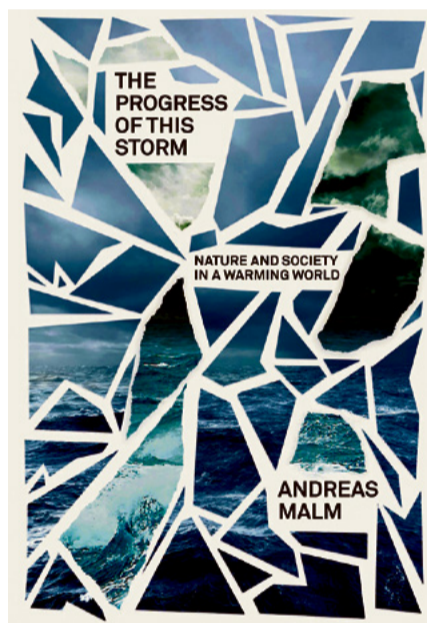
Aven om teori inte framstår som den mest akuta uppgiften i en värld där medeltemperaturen fortsätter att stiga med en skrämmande hög hastighet, argumenterar Andreas Malm i sin senaste bok *The Progress of this Storm* (2018) för att den kollektiva handlingen som är nödvändig för att stoppa uppvärmningen ändå är i stort behov av en begreppslik karta som med någorlunda precision kan göra situationen klarare. Annars famlar den i blindo, och det har vi inte råd med.

Malm menar att klimatförändringarna har kommit att bli ett slags lackmustest för samtida teorier om förhållandet mellan natur och samhälle. På samma sätt som klimatförändringarna bara är ytterligare en i raden av anledningar till att vi måste bryta med det nyliberala politiska paradigmet så borde detta fenomen även vara ännu en spik i kistan på den postmoderna anti-realismen. Men den postmoderna bortträngningen klänger sig genom olika kosmetiska förändringar fast och det är dess förekomst under andra namn som Malm tar på sig uppgiften att kritisera i sin bok. Från denna utgångspunkt rör sig boken sedan främst längs två övergripande spår: dels en kritisk läsning av alla de teorier som på ett eller annat sätt menar att natur och samhälle inte längre kan, eller aldrig har kunnat, hållas isär utan måste förstås som sammanblandade och dels en alternativ teoretisk utgångspunkt, rotad i en specifik tolkning av historiematerialismen, med kapacitet att överskrida de problem som identifieras i den kritiska undersökningen.

ARTIKELFÖRFATTARE

Carl Wilén

är doktorand i sociologi och skriver en avhandling om den haitiska revolutionen (1791).

ANDREAS MALM
The Progress of This Storm
On Society and Nature in a Warming World
Verso Books, 2017

I sin kritik ägnar Malm mest utrymme åt sociologen, antropologen och vetenskapsfilosofen Bruno Latour. Denne är den ohotade huvudpersonen bland dem som hävdar att – med Latours egna ord – ”natur och samhälle lika lite existerar som Väst och Öst” och att termerna inte ”betecknar verkligt existerande områden” (Latour citerad i Malm 2018, s. 46). Mot bakgrund av den vikt som skiljelinjen mellan natur och samhälle har för den antikapitalistiska vänstern – utan denna skillnad kan inte den borgerliga föreställningen om att kapitalismen är ett uttryck för den mänskliga naturen kritiserats – är det inte förvånande att Latour även anser att ”kapitalismen precis som Gud inte existerar”, att kapitalismen, även i USA, ”fortfarande är marginell” och att ”folk snart kommer att inse att [kapitalismen] är universell endast i sina fienders och förespråkares fantasi” (citerad i Malm, s. 148). Graham Harman, som har åtagit sig uppgiften popularisera Latours tänkande, ger i sin beskrivning av honom ytterligare ledtrådar till förnekandet av kapitalismen: ”Efter att ha känt Latour personligen under femton år kan jag lugnt beskriva honom ... som en politiskt generös fransk centrist med progressiva tendenser”, eller som ”en liberalt sinnad Hobbesian ...” (Harman citerad i Malm, s. 154). Även om Malms kritik mot Latour och hans gelikar både är djup och rik – jag kan varmt rekommendera en läsning av den i sin helhet för den som är specifikt intresserad – tror jag att essensen av hans kritik kan delas upp i två olika delar.

Den första handlar om arvet efter filosofen René Descartes. Denne försökte lösa problemet med förmedlingen mellan kropp och själ, vilka han förstod ”dualistiskt” som två *olika* och *självständiga* substanser. I den samtida teoretiska diskursen har ”cartesianismen” kommit att få representera alla teorier som innehåller en eller annan slags ”dikotomi” eller ”binär opposition”, det vill säga motsatsförhål-

landen där de två termerna utesluter varandra. Latour och hans gelikar missar aldrig ett tillfälle att identifiera sig som motståndare till cartesianismen eller att anklaga andra – inte minst de som menar att det existerar viktiga skillnader mellan natur och samhälle – för att tillhöra denna tradition. Men enligt Malm misslyckas Latour inte bara med att bryta sig loss från cartesianismen utan landar själv i en återupprepning av Descartes egna grundläggande premisser. När Latour argumenterar för att det inte går att avgöra vad som är natur och vad som är samhälle i hotet från ozonhålet, eller den globala uppvärmningen, och menar att dessa fenomen istället måste förstås som ”hybrider” där det är meningslöst att skilja natur från samhälle, gör han sig enligt Malm i själva verket beroende av Descartes sätt att förstå begreppen skillnad och enhet, självständighet och osjälvständighet. Den orimliga slutsatsen att inga skillnader alls existerar mellan natur och samhälle, som dras utifrån den rimliga observationen att de i många fall är sammanblandade och svåra eller omöjliga att separera från varandra, kan bara framstå som giltig om de i ett första steg förstås som *helt olika* och *självständiga* från varandra. Den outtalade begreppslika förutsättningen för denna slutsats är att olikhet uppfattas som liktydigt med självständighet. På precis det viset såg Descartes själv det hela, och argumenterade för att två substanser verkligen är olika bara ”när var och en av dem kan existera utan den andra” och att ”tänka sig föreningen av två ting är att tänka sig dem som en sak” (Descartes citerad i Malm, s. 50-51). Med andra ord argumenterar Malm för att Latour och Descartes delar uppfattningen om att *olikhet* är detsamma som *självständighet* och att *förening* är detsamma som *identitet* och därmed också *osjälvständighet*. Snarare än som ett alternativ framstår därför den Latourianska kritiken som ett extremt svar rotat i arvet efter den extrema dualismen hos Descartes. Båda formerna av filosofisk

extremism är möjliga bara om det absoluta motsatsförhållandet mellan olikhet och självständighet å ena sidan och enhet och osjälvständighet å andra sidan accepteras.

Det politiska problemet som följer av det misslyckade försöket att lämna Cartesianismen är uppenbart: om inte det samhälleliga kan skiljas från det naturliga kan inte miljörelsen urskilja och attackera grunderna för det *sociala system* – kapitalismen och ”fossilekonomin” – som har orsakat problemet.

Den andra delen av Malms kritik har att göra med frågan om aktörskap, eller agenskap, och möjligheten att agera kollektivt utifrån gemensamma mål och avsikter. I vanliga fall brukar en viktig ingrediens i begreppet agenskap vara intentionalitet, det vill säga att den som handlar har för avsikt att uppnå ett specifikt resultat. För Latour definieras emellertid agenskap som det som gör skillnad i förhållande till någon form av tillstånd, vilket som helst. Därmed undantas intentionalitet från agenskapsbegreppet samtidigt som det vidgas till att kunna inbegripa i princip vad som helst som gör skillnad i världen. Det gör det svårt att skilja agenskap från den enkla egenskapen att ha existens överhuvudtaget. Latours exkludering av intentionalitet blir begriplig om den relateras till (det misslyckade) försöket att lämna det Cartesianska arvet: om intentionalitet ingår som en grundläggande del av agenskapsbegreppet skulle det leda till en skillnad mellan fysiskt bestämda händelser och intentionellt handlande av människor, vilket skulle betyda att en klyfta upprättas mellan natur och samhälle. Dessutom behandlar Malm ett antal exempel på när Latour omvandlar begreppet målsättning till ett mycket tunt begrepp när han hävdar att även naturliga fenomen, som älvar, kan ha en *målsättning* och av den anledningen bör behandlas som agenter. Exempelvis argumenterar Latour för att Atchafalayafloden i Louisiana har som mål att sluka Mississippifloden, eftersom ”förbindelsen mellan en mindre men djupare flod [Atchafalayafloden] och en mycket bredare men högre [Mississippifloden] är det som utgör de två protagonisternas *mål* ...” (Latour citerade i Malm, s. 90).

Malm lyfter upp två politiska problem som följer Latours tänkande på det här området: utan intentionalitet är det för det första inte ens möjligt att föreställa sig den massrörelse och kollektiva handling som har för *avsikt* att avskaffa den fossila ekonomin vilka krävs för att stoppa den skenande uppvärmningen och för det andra är det inte möjligt att mobilisera en sådan rörelse

mot de handlingar som har för avsikt att skapa vinst genom att gräva upp, sälja och förbränna fossilt bränsle.

Utöver denna kritik av olika delar av Latours tänkande – vars omfattning här bara antytts (nymaterialism, hybridism, konstruktionism och posthumanism är samtida tankeskolor med växande inflytande i den akademiska världen som analytiskt kläs av och ganska njutbart förhånas i boken) – så försvarar Malm en specifik tolkning av historiematerialismen med förutsättningar att ta sig an problemet med den globala uppvärmningen. Med hjälp av bland annat filosofen Roy Bhaskars vetenskapsfilosofi som fått namnet ”kritisk realism” argumenterar Malm för att historiematerialismen bör förstås som en – med en föga estetiskt tilltalande benämning – ”substansmonistisk materialistisk egenskapsdualism”. Detta betyder helt enkelt att världen består av materia (*en* substans = monism) samtidigt som samhället och mänskligheten *emergerar* eller uppstår ur, och därför är beroende av, naturen – utan att detta betyder att alla samhällets egenskaper kan reduceras till naturen eller det materiella (naturen och samhället har *olika* egenskaper = egenskapsdualism). Genom att innehålla såväl förening (substansmonism) som olikhet (egenskapsdualism) överskrider historiematerialismen de problem som den cartesianska substansdualismen och den Latourianska substansmonismen (som båda förutsätter att olikhet och enhet utesluter varandra) bär på. Malm noterar att historiematerialismen från första början har representerat en utmaning mot det Cartesianska arvet. Utifrån denna tolkning av historiematerialismen skulle den globala uppvärmningen kunna förstås som ett fenomen där det samhälleliga (exempelvis fossilekonomin och kapitalismen) och det naturliga (exempelvis smältande isar i Arktis) inte kan separeras på något enkelt sätt, samtidigt som de samhälleliga mekanismernas egenskaper kan identifieras – och förändras genom kollektiv handling.

”Bara i ett samhälle som strävar efter att förvandla varje del av naturen till vinst kan föreställningen om att naturen inte har någon självständig existens slå rot”, hävdar Malm (s. 217) mot slutet av sin bok. Den teoretiska utplåningen av naturens självständighet representerar en imitation av kapitalets försök att inordna naturen under profitens logik, och utan detta försök hade sannolikheten att en sådan extrem teoretisk imitation fått fäste och spridning enligt Malm varit låg. Mot den bakgrunden är det ironiskt att Latour hävdar att kapitalismen på sin höjd är en marginell företeelse, eftersom det

är detta ekonomiska system som enligt Malm är den praktiska förutsättningen för hans teori. Men i den mån som latourianismen sprider sig till klimatrörelsen är detta också särskilt olyckligt idag. Även om målet att stoppa uppvärmningen vid 1,5 graders och 2 graders inte längre är realistiska är det ändå, som Malm påpekar, långt kvar till 8 graders uppvärmning som skulle vara resultatet om det fossila bränslet som hittills upptäckts skulle brännas. Detta är skillnaden mellan ett mycket farligt och ett obeboeligt klimat. Motståndet mot klimäförändringar har mot denna bakgrund två enkla mål att mobilisera runt: ingen utvinning och inga utsläpp. Med hans bok kan kampen för de målsättningarna undvika de teoretiska fallgropar som fått allt större utrymme inom akademien under den senaste tiden, samtidigt som klimatrörelsen har erbjudits en viktig tolkning av historiematerialismen.

Till sist ska kanske ändå sägas att det finns något paradoxalt över Malms glöddande uppgörelse med latourianism, nymaterialism, posthumanism, och ytterligare inriktningar. Som doktorand i sociologi har jag ända sedan jag började läsa på universitet stött på den typ av (i grund och botten anti-marxistisk) teori som kritiseras. I det specifika sammanhanget råder det ingen tvekan om att Malm har bidragit med en viktig och användbar bok. Samtidigt hävdar Malm (s. 175) att det teoretiska program som han försvarar ligger i linje med klimatrörelsens faktiska praktik och att det är en lättnad att klimataktivisterna även i länder i själva hjärtat av den västerländska kapitalismen hittills har förhållit sig likgiltiga inför den här typen av teorier, och istället har fortsatt att inspireras av marxism och anarkism. Om klimatrörelsen är likgiltig inför den teori som kritiseras framstår den grundläggande motiveringen som presenterades ovan, att bidra med teoretiska begrepp för att den kollektiva handlingen inte ska ledas i fel riktning, som svag. Man kan alltså fråga sig om det utifrån ett politiskt och strategiskt perspektiv är mödan värt att lägga ned kraft och energi på att kritisera en teoretisk trend som är så pass begränsad till universitetsmiljön – och därmed bara blir meningsfull i förhållande till rörelsen i händelse av att denna inte längre skulle vara immun mot den form av posttänkande som kritiseras. Som en av de ledande intellektuella inom klimatkampen och med osviklig förmåga att koppla samman analys med ett marxistiskt grundat politisk handlingsimperativ borde kanske andra strider prioriteras? Malm är utan tvekan på rätt sida, men kanske är han med den här boken på fel barrikad? <<

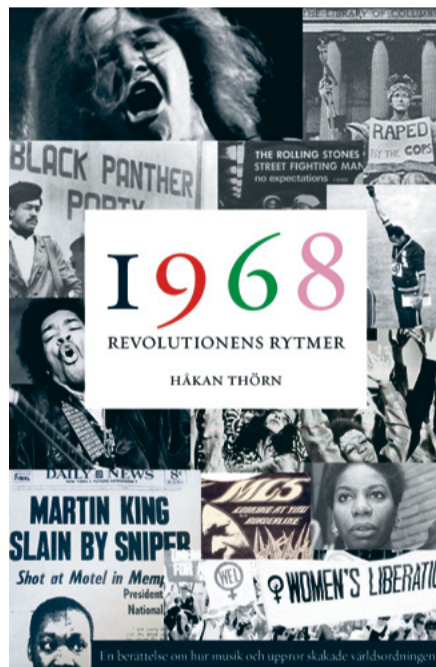
Som en av de ledande intellektuella inom klimatkampen och med osviklig förmåga att koppla samman analys med ett marxistiskt grundat politisk handlingsimperativ borde kanske andra strider prioriteras?

Toner och kamp

Sociologen Håkan Thörns forskning kretsar mycket kring globalisering och sociala rörelser. Han har tidigare bland annat skrivit *Rörelser i det moderna* (1997), *Globaliseringens dimensioner* (2002) samt *Solidaritetsens betydelse* (2010). I sin nyutgivna bok *1968 – Revolutionens rytmer* med underrubriken **En berättelse om hur musik och uppror skakade världsordningen** förlägger Thörn sitt fokus till USA i en studie av hur musik och social kamp där samspelade.

Varför har årtalet 1968 fått en sådan magisk klang som själva symbolen för strävan efter social förändring? Dels handlar det nog om att tre konkreta händelseförlopp, som verkade ställa saker och ting på sin spets i såväl tredje världen, västvärlden som östblocket, inträffade under detta år.

I Vietnam drog befrielseörelsen FNL – i den så kallade Tetoffensiven – igång en massiv attack mot städerna i söder, den amerikanska ockupanten och dess inhemska marionettregim. I Frankrike gick studenterna i spetsen för en magnifik protestvåg som drog med sig tio miljoner arbetare i en landsomfattande generalstrejk. Den rådande maktens fortbestånd såg ut att hänga på en skör tråd och hela det kapitalistiska systemet verkade vara ifrågasatt. Slutligen svepte förändringens vind in även över Östeuropa när strejker och demonstrationer i Tjeckoslovakien krävde demokratisering och ”en socialism med mänskligt ansikte”. Och även om Tetoffensiven slogs tillbaka, kapitalismen i Frankrike stabiliserades och Warszawapaktens stridsvagnar rullade in i Prag hade drömmar om en möjlig annan värld fått fäste. Därtill var 1968 generellt ett år då studentprotester och demonstrationer mot USA:s krig i Vietnam spred sig över alla kontinenter – från Iran till Kongo- Kinshasa, från Egypten till Mexiko.

HÅKAN THÖRN
1968 – Revolutionens rytmer
Daidalos, 2018

BILD. Håkan Thörn.

Tiden kring 1968 var också en period av kulturell vitalisering och nyskapande, och då inte minst inom musiken där ett bärande element var tonerna och texterna som manade till social förändring och ett annat sakernas tillstånd. Oräkneliga protestsånger mejslades fram i nära förbindelse med exempelvis de svartas kamp för lika rättigheter USA och i vredesmod gentemot den amerikanska krigföringen i Vietnam. I Medborgarrättsrörelsen grep man varandras händer och sjöng *We shall overcome*, James Browns *Say it loud – I'm black and I'm proud* blev Svarta Pantrarnas speciella kampsång och Bob Dylans *Masters of war*, som tydliggjorde sambandet mellan vapen och profit, blev ett av antikrigsrörelsens ledmotiv – för att nu bara ta några exempel. Tydligt var dessutom hur ett antal färgstarka sångerskor – som Joan Baez, Aretha Franklin, Buffy Sainte-Marie och Nina Simone – kom att symbolisera kampen.

Många hyllmeter har redan skrivits om den politiska radikaliseringsvägens olika uttryck under 1960- och 1970-talet. Självklart har även en hel del böcker tagit upp nytänkandet, nya genrer och protestuttryck inom musiken under denna period. Men det som är unikt med Håkan Thörns ansats i *1968 – Revolutionens rytmer* är att han analyserar hur politiken och musiken ömsesidigt påverkade varandra genom att lägga dessa två parallella stråk tätt sida vid sida. ”Den här boken handlar om samspelet mellan de nya rörelserna och musiken 1968 som det framträdde i USA. Som ett globalt protestår var 1968 knutet till USA:s ställning som efterkrigstidens ledande globala imperiemakt, ekonomiskt, politiskt och kulturellt. I ett globalt perspektiv var Vietnamkriget revoltens viktigaste nod, som samlade en mångfald av olika rörelser och strömningar”, skriver Thörn. Han betonar också att ”i arbetet med denna bok har jag strävat efter att förena sociologens blick med musiksribentens perspektiv”.

ARTIKELFÖRFATTARE

Anders Karlsson

ingår i Röda rummets redaktion, är skribent på Internationalen och medlem av Socialistiska Partiet.

Herbert Marcuse

Hur går Thörn i land med sin ansats? Rent övergripande är det en fröjd att läsa 1968 – Revolutionens rytmer. På ett lättfattligt sätt lotsar Thörn oss igenom en text på dryga trehundra sidor där jag framför allt vill framhålla hans presentation av Herbert Marcuse, filosofen som kombinerade marxismen med Sigmund Freuds tankegångar om våra inre världar, och som var en synnerligen viktig inspirationskälla för den nya vänster som runt 1968 såg dagens ljus. Marcuses bok *Den endimensionella människan* översattes vid denna tidpunkt till 16 språk och enbart i USA såldes den i 100 000 exemplar.

Det är en imponerande sakkunskap Thörn besitter men bitvis blir texten dock lite väl faktabemängd när han skildrar de olika musikaliska aktörerna. Kanske hade framställningen mått bra av att ha koncentrerats till ett fentiotal färre sidor?

I sista kapitlet, Spåren efter 1968, tar Thörn upp hur protesterörelsen från och med 1970- försvagades och hur USA, symboliserat av Ronald Reagans

presidentseger 1980 och den därpå följande ”liberal-konservativa revolutionen”, kom att driva högerut. Inte minst har landet blivit ett ohyggligt mer ojämlikt samhälle, vilket författaren exemplifierar med att en direktör 1970 tjänade 30 gånger mer än en arbetare medan hen vid millennieskiftet tjänade 500 gånger mer än arbetaren. I höger-vågens kölvatten har USA också blivit ett mer repressivt samhälle. Thörn nämner att landet 1980 hyste 300 000 fängelseinterner, en siffra som 35 år senare femfaldigats till 1,5 miljoner.

Begränsningen

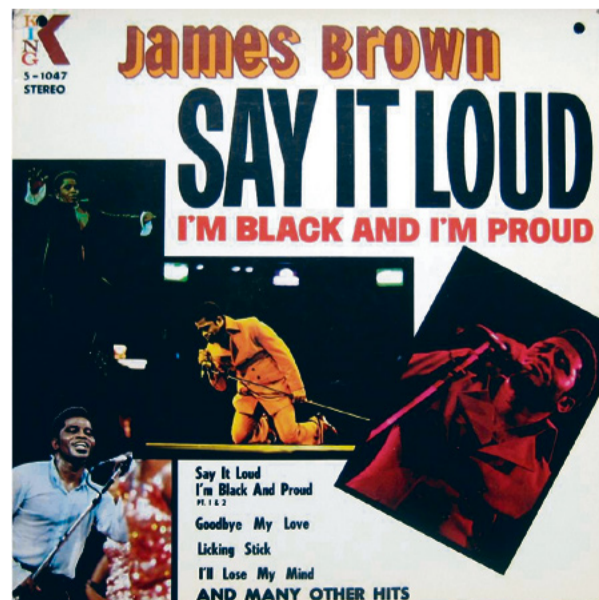
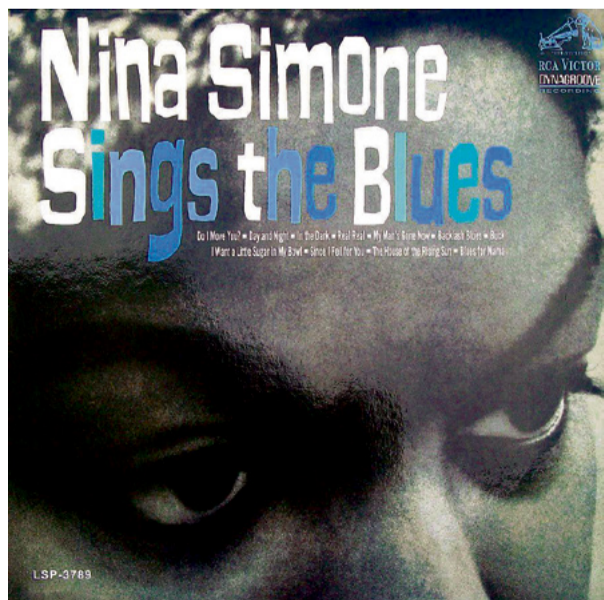
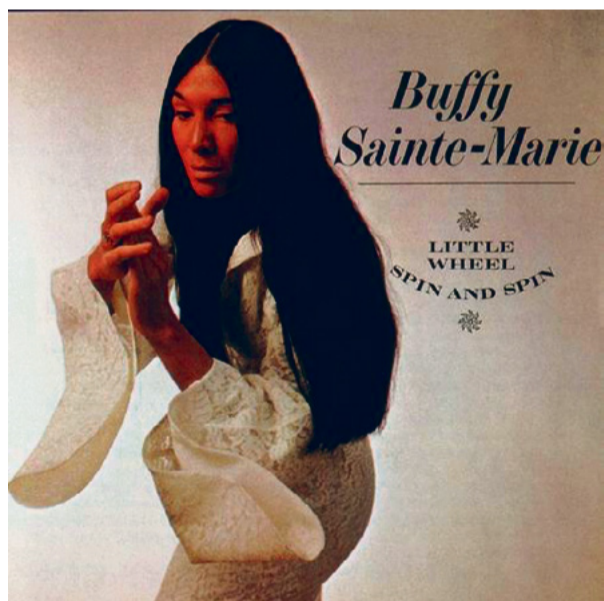
Varför kom då vänstervågen i USA att ebba ut? Thörn betonar att protesterörelsen, trots alla omfattande mobiliseringar, inte på djupet lyckades nå de många amerikanerna, vilket han exemplifierar med att de två huvudkontrahenterna i presidentvalet 1968 – republikanernas Richard Nixon och demokraternas Hubert Humphrey – båda var förespråkare för att fortsätta Vietnamkriget. Det parti, Peace and Freedom Party som bildades i hägnet av den rådande vänstervågen, ställde

upp med en kandidat i presidentvalet 1968. Det var den kände Svarta Panteraktivisten Eldridge Cleaver men han fick blott 47 000 röster, en droppe i havet i förhållande till segraren Nixon och Humphrey vilka vardera erhöll 31 miljoner röster. Inte ens under det kampfyllda året 1968 var en tredje kraft i form av ett nytt socialistiskt massparti i närheten av att etablera sig i USA.

Det finns dock ingen anledning att måla allt i svart när man efter denna historiska exposé blickar ut över dagens USA. Bernie Sanders lyckades faktiskt i demokraternas primärval inför presidentvalet 2016 vinna 11 miljoner röster utifrån ett radikalt vänsterprogram. Mentalt stärkande kan man också bära med sig Håkan Thörns påpekande att en opinionsundersökning 2016 visade att hela 55 procent av amerikaner i åldern 18-29 år är positivt inställda till socialismen! Det känns också mentalt stärkande. Det amerikanska samhället är inte för all framtid dömt till en råbarkad marknadsliberalism. <<

”

Det finns dock ingen anledning att måla allt i svart när man efter denna historiska exposé blickar ut över dagens USA.

Apokalypsens genius

(Fragment)

Människor, det häver sig i mitt bröst.
Brand, rök, lukten av bränt kött:
det är kriget.

Ur kriget är jag kommen - ur kaos uppstigen -
jag är elementen - bibliskt gångande - apokalypsen.
Över livet blickar jag mig om - det är gudomligt.
Mitt är kriget - eder tysta herres härmiljoner
vem behövde er? Djupen gapa.
Outsägliga ting ske bakom ödets förlåt.

Betvivlare, bespottare,
lägggen icke edert finger på livets mystär.
Livet är gudomligt och för barn.

Sångarna voro inga harpospelare,
nej - förklädda gudar - Guds spioner.
Gamla tiders sångare - trösten eder,
gott blod har flutit i edra ådror -
ymnigaste röda krigarblod.
Sångens anda är kriget.

(September 1918)

Edith Södergran
